

EXPERIMENT ONDERWIJSZORGARRANGEMENTEN

DE ERVARINGEN EN HET PERSPECTIEF VAN OUDERS,
KINDEREN, PROFESSIONALS EN SAMENWERKINGSPARTNERS

CIP-gegevens KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

I. Soeterik, A. L. C. van Loon-Dijkers, S. van der Ven, D. Yassine & A. Brock

M.m.v.

Karssen, M. & Rosema, K. W., Laliatu, E. S. (Kohnstamm Instituut)

Vanneste, Y. (Nederlands Centrum Jeugdgezondheid)

van Eijkel, R. (SEO Economisch Onderzoek)

Monitor experiment onderwijszorgarrangementen

Derde monitorrapport

Utrecht: Verwey-Jonker Instituut

Dit is publicatie nr.3 in de reeks Experiment onderwijszorgarrangementen.

ISBN 978-94-6409-415-2

Foto kft: Edgar Tossijn

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Deze publicatie maakt deel uit van het door het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek gefinancierde onderzoeksprogramma (2023-2029).
NRO-projectnummers: 40.5.23944.002 (fase 1) en 40.5.23944.050 (fase 2).

Uitgave en verspreiding:

Verwey-Jonker Instituut

Giessenplein 59C, 3522 KE Utrecht

Tel.: 030-2300799

© Copyright Verwey-Jonker Instituut, Kohnstamm Instituut, SEO, NCJ, 2026

Inhoud

Managementsamenvatting	4
Aanleiding en context	4
Doel, onderzoeksvragen en methode van dit onderzoek	4
Resultaten 1: Ervaringen en perspectieven van ouders en kinderen	4
Resultaten 2: Ervaringen en perspectieven van uitvoerende professionals en samenwerkingspartners	5
Conclusies	5
Vooruitblik	6
1. Inleiding	7
1.1 Wat zijn onderwijszorgarrangementen?	7
1.2 Dit onderzoek	8
1.3 Leeswijzer	8
2. Aanpak en methode	10
2.1 Onderzoeksprocedure	10
2.2 Deelnemende onderwijszorgarrangementen	11
2.3 Deelnemende respondenten en interview-onderwerpen	11
2.4 Analyses van de interviewdata	13
3. Resultaten	15
3.1 Context van deze kwalitatieve studie	15
3.1.1. Oprichting van de onderzochte onderwijszorgarrangementen	15
3.1.2. Doelstellingen en doelgroepen van de onderzochte onderwijszorgarrangementen	16
3.2 Het perspectief en de ervaringen van kinderen en ouders	18
3.2.1. Situatie vóór deelname aan het onderwijszorgarrangement	18
3.2.2. De weg naar het onderwijszorgarrangement	21
3.2.3. Ervaringen van kinderen en ouders met de onderwijszorgarrangementen	23
3.2.4. Ervaringen met de aanpak en werkwijze van de onderwijszorgarrangementen	30
3.2.5. Samenwerking met en betrokkenheid van ouders	32
3.2.6. Toekomstperspectief	34
3.2.7. Samenvattend: het perspectief en de ervaringen van kinderen en ouders op de OZA	38
3.3 Het perspectief en de ervaringen van uitvoerend professionals en samenwerkingspartners	39
3.3.1. Rollen van de verschillende partijen in en rondom de onderwijszorgarrangementen	39
3.3.2. Organisatie en samenwerking in en rondom de onderwijszorgarrangementen	40
3.3.3. Afwijkingsmogelijkheden binnen de onderwijszorgarrangementen: keuzes, motieven en opbrengsten	46
3.3.4. Opbrengsten van de onderwijszorgarrangementen	52
3.3.5. Evaluatie en doorontwikkeling van de onderwijszorgarrangementen	53
3.3.6. Samenvattend: het perspectief en de ervaringen van uitvoerend professionals en samenwerkingspartners op de OZA	54
4. Conclusies	56
5. Bronnen	62

Managementsamenvatting

Aanleiding en context

In Nederland vallen kinderen met complexe ondersteuningsbehoeften regelmatig tussen wal en schip in het onderwijs. Voor deze groep – naar schatting 15.000 kinderen – is maatwerk noodzakelijk. Onderwijszorgarrangementen (OZA's) zijn ontwikkeld als veelbelovende oplossing om deze kinderen toch te laten instromen in een vorm van onderwijs. In OZA werken onderwijs en jeugdhulp integraal samen. Zo krijgen leerlingen die vastlopen in het reguliere of speciaal onderwijs, langdurig thuiszitten of een leerplichtonthefving hebben maar wel schoolpotentie, weer perspectief. Sinds 2023 loopt het landelijke onderzoeksprogramma “Van arrangeren naar includeren”, waarin het Verwey-Jonker Instituut, Kohnstamm Instituut, SEO Economisch Onderzoek en het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid in opdracht van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) onderzoek doen naar het Experiment Onderwijszorgarrangementen. Dit programma onderzoekt wat binnen de OZA's werkt, voor wie, onder welke omstandigheden en waarom?

Doel, onderzoeksvragen en methode van dit onderzoek

Dit onderzoek is de eerste kwalitatieve studie binnen het bredere programma. Het doel van deze studie is diepgaand inzicht te krijgen in de ervaringen, perspectieven en betekenisgeving van verschillende betrokkenen bij OZA's. Het onderzoek gaat in op de vormgeving en uitvoering van OZA's, en de opbrengsten en werkzame elementen vanuit verschillende perspectieven. Voor deze studie zijn negen diverse OZA's verspreid over Nederland onderzocht. Er zijn individuele interviews gehouden met veertien kinderen en vijftien ouders, en groepsinterviews met uitvoerende professionals (2 tot 5 deelnemers per gesprek) en samenwerkingspartners (1 tot 9 deelnemers per gesprek) binnen de negen OZA's. De OZA's verschillen in doelgroep, locatie, organisatie en aanpak, waardoor een breed palet aan ervaringen is opgehaald. Dit onderzoek is niet bedoeld om een algemeen representatief of kwantitatief generaliseerbaar beeld te schetsen van alle (ervaringen binnen) OZA's in Nederland. Gezien het kwalitatieve karakter van het onderzoek moeten de bevindingen worden gelezen als inzichten uit de specifieke onderzochte situaties die van waarde kunnen zijn voor de (door)ontwikkeling van andere OZA's en beleid omtrent dergelijke initiatieven.

Resultaten 1: Ervaringen en perspectieven van ouders en kinderen

Kinderen die deelnemen aan een OZA hebben vaak een moeilijke periode achter de rug in het reguliere onderwijs, gekenmerkt door onbegrip, stress, overprikkeling en soms langdurig thuiszitten. Ouders en kinderen beschrijven een gevoel van onveiligheid en het ontbreken van passende ondersteuning. De impact hiervan strekt zich uit tot het hele gezin, met gevoelens van machteloosheid en uitputting bij ouders. De route naar een OZA was voor veel gezinnen lang en ingewikkeld. Sommige ouders werden goed ondersteund door scholen of instanties, maar velen moesten zelf actief

op zoek naar een passende plek. Dit vraagt veel doorzettingsvermogen van ouders en kan kansenongelijkheid vergroten, omdat niet alle ouders over het benodigde netwerk of de middelen beschikken.

Zowel kinderen als ouders zijn overwegend positief over hun ervaringen met de OZA. Kinderen voelen zich veilig, gezien en gewaardeerd en ervaren weer plezier in leren. De kleinschaligheid, individuele aandacht en flexibiliteit in aanbod en tijd worden als grote pluspunten genoemd. Kinderen werken op hun eigen tempo en niveau, met veel ruimte voor sociaal-emotionele ontwikkeling. Ouders zien hun kind opbloeien en waarderen de intensieve begeleiding en open communicatie met professionals. De samenwerking tussen OZA en ouders wordt als open en gelijkwaardig ervaren. Ouders voelen zich serieus genomen en goed geïnformeerd. Praktische ondersteuning, zoals hulp bij vervoer of vervolgonderwijs, wordt gewaardeerd. Tegelijkertijd leven er zorgen over de continuïteit van het OZA-aanbod na afloop van de experimenteerregeling en over de beschikbaarheid van passende vervolgplekken voor hun kinderen wanneer zij de OZA verlaten.

Resultaten 2: Ervaringen en perspectieven van uitvoerende professionals en samenwerkingspartners

OZA's zijn het resultaat van intensieve samenwerking tussen onderwijsinstellingen, zorgorganisaties, samenwerkingsverbanden en gemeenten. De organisatie en samenwerking verschillen per OZA, afhankelijk van de lokale context en doelgroep. Multidisciplinaire overlegstructuren en korte lijnen tussen professionals worden als waardevol ervaren. Toch zijn er ook knelpunten, zoals verschillen in cultuur, werkwijze, administratieve systemen en financieringsstromen tussen onderwijs en zorg. De experimenteerregeling biedt OZA's ruimte om af te wijken van standaardregels rond onderwijstijd, inhoud, locatie en bekostiging. Deze flexibiliteit wordt als essentieel gezien om maatwerk te kunnen bieden aan leerlingen met complexe ondersteuningsbehoeften. Professionals benadrukken dat zonder deze ruimte veel kinderen niet geholpen zouden kunnen worden. Tegelijkertijd brengt het combineren van onderwijs- en zorgmiddelen juridische en administratieve uitdagingen met zich mee. De opbrengsten van OZA's zijn volgens betrokken professionals en samenwerkingspartners zichtbaar op zowel cognitief als sociaal-emotioneel vlak. Kinderen ontwikkelen meer zelfvertrouwen, zelfstandigheid en sociale vaardigheden. Succeservaringen en persoonlijke groei worden als belangrijkste resultaten genoemd. Monitoring van de ontwikkeling gebeurt via OPP's en multidisciplinaire overleggen, maar het meetbaar maken van opbrengsten volgens traditionele inspectiekaders blijft lastig. OZA's blijven zich ontwikkelen op basis van praktijkervaringen en veranderende behoeften.

Conclusies

- **Kleinschaligheid, maatwerk en intensieve samenwerking** zijn cruciale succesfactoren voor positieve ervaringen van kinderen en ouders.

- **Flexibiliteit** in onderwijstijd, inhoud, locatie en bekostiging is essentieel om maatwerk te kunnen bieden.
- **Persoonlijke groei, herstel van motivatie en (waar mogelijk) de continuering in het onderwijs** zijn de belangrijkste opbrengsten voor kinderen.
- **Structurele uitdagingen** liggen vooral op het gebied van toegankelijkheid, samenwerking en bekostiging.
- **Blijvende ruimte voor maatwerk, structurele borging van de experimenteerruimte en centrale regie** zijn volgens alle betrokkenen noodzakelijk voor de toekomstbestendige OZA's.

Vooruitblik

Het onderzoeksprogramma “Van arrangeren naar includeren” loopt tot 2027. In de komende jaren volgen nog diverse kwantitatieve en kwalitatieve deelstudies, waaronder verdiepende interviews met ouders en kinderen op thema's die uit de deelstudies van het programma naar voren komen en uitbreiding naar meer OZA's. Door het samenbrengen van inzichten uit deze studies ontstaat er steeds scherper zicht op wat werkt binnen OZA's, voor wie, onder welke omstandigheden en waarom.

1. Inleiding

In Nederland lopen kinderen met (complexe) extra ondersteuningsbehoeften het risico om uit te vallen in het onderwijs. Deze kinderen met specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoeften kunnen in het huidige onderwijsstelsel niet altijd een plek vinden. Maatwerk, waarin onderwijs en zorg samenwerken, kan mogelijk voorkomen dat kinderen uitvallen en kan helpen om deze kinderen tot ontwikkeling te laten komen. Uit eerder onderzoek (BMC, 2022) bleek dat wettelijke regels maatwerk vaak belemmeren. Naar aanleiding van dit onderzoek is het Besluit Experiment Onderwijzorgarrangementen genomen, dat van 1 januari 2023 tot 1 januari 2028 van kracht is (Raad van State, 2022). In dit introductiehoofdstuk gaan we in op wat onderwijzorgarrangementen zijn (paragraaf 1.1) en wat het doel is van het huidige onderzoek (paragraaf 1.2). We sluiten af met een leeswijzer (paragraaf 1.3).

1.1 Wat zijn onderwijzorgarrangementen?

Leerlingen met zeer complexe ondersteuningsbehoeften kunnen in het traditionele onderwijs-zorgsysteem gemakkelijk tussen wal en schip vallen. In Nederland gaat het naar schatting om circa 15.000 kinderen die zonder gespecialiseerde hulp langdurig thuiszitten, dreigen uit te vallen of slechts minimale onderwijsdeelname hebben (Raad van State, 2022). Voor deze kleine maar urgente groep is maatwerk noodzakelijk. Onderwijzorgarrangementen (hierna: -de- OZA's) worden gezien als een veelbelovende oplossing om deze kinderen toch passend onderwijs te bieden. OZA's zijn geïntegreerde samenwerkingsverbanden tussen onderwijs en jeugdhulp (of zorg), speciaal opgezet om leerlingen die vastlopen in het reguliere of speciaal onderwijs, of langdurig thuiszitten, een passend perspectief te bieden. De kern van de OZA's is het creëren van een flexibel traject waarin onderwijs en zorg nauw met elkaar verweven zijn, met als doel leerlingen weer te laten participeren in (regulier of gespecialiseerd) onderwijs of, waar dat niet haalbaar is, toe te leiden naar een andere passende plek in de samenleving.

In een OZA werken ouders¹, onderwijsprofessionals en zorgprofessionals intensief samen: zij brengen gezamenlijk in kaart welke onderwijs- en zorgondersteuning een kind² nodig heeft en maken daar afspraken over, waarbij de ontwikkeling van het kind centraal staat. OZA's kunnen verschillende vormen aannemen. Zo bestaan er arrangementen voor individuele leerlingen (bijvoorbeeld een maatwerktraject voor één kind) en voor groepen leerlingen (bijvoorbeeld aparte klassen of locaties waar onderwijs en zorg geïntegreerd worden aangeboden).

Een belangrijk kenmerk van OZA's is dat zij de traditionele schotten tussen onderwijs en zorg doorbreken. Waar in het reguliere systeem onderwijs en (jeugd)zorg gescheiden werelden zijn, brengt een OZA deze werelden bij elkaar met een flexibele aanpak. Binnen een OZA is het in het kader van een experimenteerregeling toegestaan om af te wijken van sommige standaardregels rond onderwijs. Zo mag er onder andere worden afgeweken van voorschriften over onderwijstijd, onderwijsinhoud, onderwijslocatie en bekostiging. Dit creëert ruimte om echt

¹ Waar we de term 'ouder(s)' gebruiken, kan ook 'verzorger(s)' gelezen worden. In verband met de leesbaarheid is ervoor gekozen om het alleen te hebben over 'ouder(s)'.

² Waar we de term 'kind(eren)' gebruiken kan ook 'jongere(n)' gelezen worden. Omwille van de leesbaarheid gebruiken we in dit rapport consequent de term 'kinderen', ook wanneer het om jongeren gaat.

maatwerk te leveren. Concreet maakt dit bijvoorbeeld onderwijs op een zorglocatie mogelijk of om flexibeler om te gaan met onderwijstijd of onderwijsinhoud. Dankzij deze werkwijze kunnen OZA's een onderwijs-zorgomgeving bieden waarin leerlingen met zeer complexe behoeften toch onderwijs kunnen volgen en tot ontwikkeling kunnen komen. Het uiteindelijke doel is om voor deze kinderen een ononderbroken ontwikkelingslijn te realiseren en te voorkomen dat zij thuis komen te zitten of voortijdig uitvallen omdat onderwijs en zorg niet goed op elkaar aansluiten. Hiermee zal onder andere het aantal leerplichtonthefingen afnemen.

1.2 Dit onderzoek

Het onderhavige deelonderzoek is onderdeel van een breed landelijk onderzoek naar het Experiment Onderwijszorgarrangementen, dat loopt van 2023 tot 2027. Dit grotere onderzoeksprogramma, genaamd "Van arrangeren naar includeren", wordt uitgevoerd door een consortium bestaande uit het Kohnstamm Instituut, SEO Economisch Onderzoek, Nederlands Centrum Jeugdgezondheid en het Verwey-Jonker Instituut, in opdracht van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO). Binnen dit meerjarige project worden verschillende deelstudies verricht, zowel kwantitatief als kwalitatief.

Doelstelling en onderzoeksvragen van het huidige onderzoek

Dit kwalitatieve onderzoek zoomt in op negen zeer diverse OZA's verspreid over het land. Het doel van dit onderzoek is inzicht te verkrijgen in keuzes en ervaringen omtrent de vormgeving en praktische uitvoering van de OZA, en de ervaringen, opbrengsten en werkzame elementen. Specifiek zoomt het huidige onderzoek in op de perspectieven en ervaringen van leerlingen en ouders, uitvoerend zorg- en onderwijsprofessionals en samenwerkingspartners (zoals medewerkers vanuit de betrokken onderwijs- en zorg besturen, de gemeente en samenwerkingsverbanden).

1.3 Leeswijzer

Naast deze inleiding bestaat deze rapportage uit nog vier hoofdstukken. Het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 2) gaat in op de aanpak en methode van dit onderzoek. We lichten de onderzoeksprocedure van deze kwalitatieve studie toe, geven een beeld van hoe de negen deelnemende OZA geselecteerd zijn, de respondenten en interview-onderwerpen. Tot slot lichten we toe hoe de analyses zijn uitgevoerd. In hoofdstuk drie presenteren we de resultaten. We gaan in op de context van deze kwalitatieve studie, het perspectief en de ervaringen van kinderen en ouders van de OZA, als wel als het perspectief en de ervaringen van uitvoerend professionals en samenwerkingspartners van de OZA. In hoofdstuk vier presenteren we de conclusies van deze kwalitatieve studie.

Het overkoepelend doel van het onderzoeksprogramma 'van arrangeren naar includeren'

Het overkoepelende doel van het onderzoeksprogramma is inzicht verkrijgen in de mate waarin de kenmerkende elementen van verschillende onderwijszorgarrangementen (OZA's) bijdragen aan:

1. Een toename van het aantal kinderen met een complexe ondersteuningsbehoefte dat onderwijs volgt.
2. Een afname van het aantal kinderen met een complexe ondersteuningsbehoefte dat uitvalt uit het onderwijs.
3. Een betere aansluiting van onderwijs en zorg op de (individuele) ondersteuningsbehoeften van kinderen.
4. Het benutten van afwijkingsmogelijkheden in wet- en regelgeving (onderwijstijd, inhoud, locatie en bekostiging) en de invloed hiervan op bovengenoemde doelen.

Het onderzoek brengt in kaart welke aanpakken worden toegepast binnen de OZA's, welke keuzes worden gemaakt met betrekking tot bovengenoemde afwijkingsmogelijkheden en welke werkzame mechanismen hieraan ten grondslag liggen. Daarbij staat de volgende vraag centraal: **wat werkt, voor wie, onder welke omstandigheden en waarom?** Ook wordt onderzocht voor welke groepen de OZA's minder effectief blijken. Op basis hiervan wordt empirisch onderbouwd inzicht geboden in kansrijke elementen van OZA's, toegespitst op verschillende focus- en doelgroepen.

Het onderzoek heeft expliciet niet tot doel om het bredere systeem rondom de OZA's te evalueren. De focus ligt op het analyseren van de werkzame elementen binnen de OZA's zelf.

2. Aanpak en methode

In dit hoofdstuk beschrijven we de methode van dit kwalitatieve onderzoek. Paragraaf 2.1 geeft de onderzoeksprocedure weer. Een beschrijving van de deelnemende OZA's staat in paragraaf 2.2. In paragraaf 2.3 komen de deelnemende respondenten en interviewonderwerpen aan bod. Tot slot geven we in paragraaf 2.4 weer hoe de kwalitatieve analyses zijn uitgevoerd.

2.1 Onderzoeksprocedure

Dit onderzoek is kwalitatief van aard. Dat betekent dat we gericht zijn op het verkrijgen van diepgaand inzicht in ervaringen, perspectieven en betekenisgeving van betrokkenen binnen hun specifieke context. Kwalitatief onderzoek stelt ons in staat om onderliggende patronen, nuances en complexiteit zichtbaar te maken die in cijfers of vaste categorieën minder goed te vatten zijn. Ook impliceert de kwalitatieve insteek dat het onderzoek niet bedoeld is om een algemeen representatief of kwantitatief generaliseerbaar beeld te schetsen. De bevindingen moeten dan ook worden gelezen als rijk beschreven inzichten uit de onderzochte situaties, en niet als uitspraken die één-op-één gelden voor alle vergelijkbare groepen.

Voor dit onderzoek is bij negen OZA's verspreid over het land met vier type actoren van de OZA gesproken, namelijk kinderen, ouders, uitvoerend professionals en samenwerkingspartners. Met kinderen en ouders is een individueel interview gehouden. Met uitvoerend professionals en samenwerkingspartners zijn groepsgesprekken gevoerd.

Om recht te doen aan de diversiteit van een OZA en een zo goed mogelijke afspiegeling te waarborgen van de uiteenlopende OZA's die er zijn in Nederland, is voor de selectie van de deelnemende OZA's zo veel mogelijk rekening gehouden met verschillende kenmerken van de OZA's. Selectiecriteria zijn bepaald op basis van uitkomsten uit fase 1 van dit onderzoek (Karssen et al., 2025), specifiek de analyse van de projectplannen, en informatie opgehaald tijdens de kennismakingsgesprekken en locatiebezoeken, eerste analyses op CBS- en DUO-data en uitkomsten van het vragenlijstonderzoek onder OZA's. Er is waar mogelijk³ rekening gehouden met de volgende criteria:

- Regulier po of vo, s(b)o of vso.
- Zorg voorliggend/ onderwijs voorliggend.⁴
- Cluster waar de OZA onder valt.
- Type locatie: school/ zorginstelling/ gesloten inrichting/ anders.
- Geografische ligging (penvoerder): plaats (stad/platteland)/ provincie.

³ Van niet alle OZA's waren alle selectiecriteria beschikbaar. Zo was niet altijd bekend op welk(e) cluster 1, 2, 3 of 4 een OZA zich richtte.

⁴ *Zorg voorliggend* betekent dat zorg de hoofdfunctie is en onderwijs aanvullend; *onderwijs voorliggend* betekent dat onderwijs centraal staat en zorg ondersteunend.

De interviews met kinderen, ouders en uitvoerend professionals werden veelal op de locatie van de OZA uitgevoerd. Eenmalig vond een interview met een kind thuis plaats en enkele interviews met ouders en uitvoerend professionals zijn online via Microsoft Teams afgenomen. Alle samenwerkingspartners zijn online via Microsoft Teams gesproken.

De individuele interviews met kinderen duurden elk maximaal een uur. De interviews met ouders en de groepsinterviews met uitvoerend professionals en samenwerkingspartners duurden 1,5 uur per gesprek.

2.2 Deelnemende onderwijszorgarrangementen

De negen deelnemende OZA's zijn zeer divers. Deze OZA's zijn verspreid over het hele land, waarbij elke OZA zich in een andere provincie bevindt. Bovendien is er een evenwichtige verdeling tussen OZA's in stedelijke en landelijke gebieden. De OZA's zijn verbonden aan uiteenlopende onderwijstypen, namelijk so, sbo, po, vo. In sommige OZA's is onderwijs voorliggend, terwijl in andere de zorg centraal staat. De aard en intensiteit van de ondersteuningsbehoefte van de betrokken kinderen verschillen ook per OZA. Omdat er relatief weinig OZA's zijn die zich richten op cluster 1 (visuele beperking) en cluster 2 (auditieve beperking) van het gespecialiseerd onderwijs, zijn deze in de huidige selectie niet meegenomen. De fysieke locatie van de OZA's varieert sterk. Sommige zijn gevestigd in een apart gebouw los van een school, andere bevinden zich binnen een regulier schoolgebouw, en weer andere zijn ondergebracht in een zorginstelling.

Doelgroepen en doelstellingen

De deelnemende OZA's richten zich op uiteenlopende doelgroepen, variërend van kinderen met internaliserende problematiek (zoals angst of depressie), ontwikkelingsstoornissen (zoals ASS of ADHD), leerlingen met een verstandelijke beperking, tot leerlingen met een combinatie van leerproblemen en sociaal-emotionele uitdagingen. Sommige OZA's zijn specifiek opgezet voor kinderen met een cognitief sterk/hoogbegaafd profiel en bijkomende problematiek. Verschillende OZA's richten zich op kinderen die langdurig thuiszitten of uit dreigen te vallen in het reguliere onderwijs.

De doelstellingen van de OZA's verschillen, maar alle OZA's willen maatwerk bieden op het snijvlak van onderwijs en zorg, en een passend perspectief bieden aan alle leerlingen. Veel OZA's streven naar terugkeer van de leerling naar het regulier of speciaal onderwijs, het voorkomen van schooluitval, het bieden van stabiliteit en het versterken van het welbevinden van kinderen (zoals het vergroten van zelfvertrouwen). In sommige gevallen is het doel om een tijdelijke overbruggingsplek te bieden, zoals het (v)so/sbo of een dagbesteding; in andere gevallen is de OZA een langduriger traject met intensieve begeleiding.

2.3 Deelnemende respondenten en interview-onderwerpen

In deze paragraaf staat per actor beschreven met wie we hebben gesproken en welke onderwerpen in het interview aan bod kwamen.

Kinderen

Er is met veertien kinderen van zeven OZA's gesproken, met maximaal twee kinderen per OZA. De gemiddelde leeftijd van de kinderen was 11,7 jaar (12 jaar) (SD = 2,7; range 8-16 jaar). Er is met meer jongens dan meisjes gesproken, wat overeenkomt met de landelijke verhouding tussen jongens en meisjes die deelnemen aan een OZA (Karssen et al., 2025). De kinderen verschilden in ondersteuningsbehoefte: bij sommige lag de nadruk op leerproblemen zoals dyslexie of concentratieproblemen, terwijl bij anderen sociaal-emotionele of gedragsmatige uitdagingen centraal stonden, zoals overprikkeling, autismespectrumkenmerken of angstklachten. Ook de duur van deelname aan de OZA van de kinderen varieerde: sommige kinderen waren pas enkele maanden gestart, terwijl anderen al meer dan twee jaar deelnamen. In de interviews met kinderen zijn we ingegaan op hoe zij bij de OZA terecht zijn gekomen, hoe zij het vinden op de OZA, wat hun ervaringen zijn met ondersteuning binnen de OZA, de samenwerking en betrokkenheid, en het toekomstperspectief.

Ouders

We hebben vijftien ouders geïnterviewd van kinderen die naar een van de deelnemende OZA's gaan (of gingen). De ouders waren verbonden aan zeven OZA's (maximaal drie ouders per OZA) en bestonden uit twee mannen en dertien vrouwen. Er is met een diverse groep ouders gesproken, variërend in onder andere duur van de deelname van hun kind aan de OZA, de situatie voorafgaand aan de deelname, de ondersteuningsbehoefte van hun kind, de situatie van het gezin en de ouders, leeftijd en gender.

De gesprekken met de ouders gingen over vergelijkbare onderwerpen als de interviews met kinderen. In deze interviews is gesproken over de situatie vóór deelname aan de OZA, hoe kinderen bij de OZA terecht zijn gekomen, de ervaringen van het kind op de OZA, de ervaringen met het aanbod en de aanpak van de OZA, samenwerking en betrokkenheid van ouders met de OZA, en het toekomstperspectief.

Uitvoerend professionals

Bij alle deelnemende OZA's is een gesprek gevoerd met enkele uitvoerend professionals (2-5 aanwezigen per groepsgesprek). De geïnterviewde uitvoerend professionals hadden uiteenlopende onderwijs- en zorgfuncties en brachten zo verschillende expertises in binnen de OZA's. De meest voorkomende functies en rollen van de deelnemers zijn leerkrachten en onderwijsondersteuners, zorgprofessionals, gedragswetenschappers, coaches of begeleiders, directeuren en teamleiders. Het is van de OZA en de functie afhankelijk in welke mate een persoon bij het onderwijs, de zorg, of bij beiden betrokken is. Bij de meeste OZA's zijn het onderwijs en de zorg in functies gescheiden, maar bij andere OZA's is er veel overlap en combineren uitvoerend professionals verschillende rollen (bijvoorbeeld een autismecoach en een zorgjuf die ingehuurd was door de school).

De duur van betrokkenheid van professionals bij een OZA's varieert. Sommige professionals zijn vanaf de start betrokken en hebben het projectplan mede vormgegeven. Tegelijkertijd zijn er ook professionals die in een latere fase zijn ingestroomd, maar wel nauw betrokken zijn bij de verdere ontwikkeling van de OZA.

Sommige deelnemers werken uitsluitend op één locatie van de OZA, terwijl anderen gedeeltelijk voor de OZA werken of op meerdere locaties worden ingezet, bijvoorbeeld als vliegende keep of als coach op verschillende scholen. In de gesprekken met uitvoerend professionals zijn we ingegaan op de doelstellingen en doelgroepen, de invulling van het programma, de samenwerking tussen zorg en onderwijs, opbrengsten en doorontwikkeling, en samenwerking met kinderen en ouders.

Samenwerkingspartners

Bij elke OZA is met een groep samenwerkingspartners gesproken (1-9 deelnemers per gesprek). De samenwerkingspartners die voor dit onderzoek geïnterviewd zijn, zijn afkomstig uit een breed scala aan organisaties die betrokken zijn bij de totstandkoming en uitvoering van de OZA. De deelnemers zijn verbonden aan onderwijsinstellingen (waaronder basisscholen, scholen voor voortgezet onderwijs en gespecialiseerd onderwijs), zorgorganisaties (zoals jeugdhulpinstellingen, GGZ-aanbieders en revalidatiepartners), gemeenten, samenwerkingsverbanden passend onderwijs, gebiedsteams en wijkteams en onderzoeksinstituten (vanuit een hogeschool of kennisinstituut). De functies van de respondenten zijn divers en bestaan zowel uit meer uitvoerende als beleidsmatige rollen. Vanuit onderwijsinstellingen sloten mensen aan met functies die variëren van schooldirecteur/ bestuurder tot coördinatoren van OZA-trajecten. Medewerkers vanuit zorgorganisaties vervullen rollen als gedragswetenschapper, manager jeugdcluster, en zorgdirecteur. Vanuit gemeenten sloten beleidsmedewerkers jeugd, jeugdconsulenten, en adviseurs binnen het sociaal domein of team Mens en Samenleving aan. Samenwerkingsverbanden werden vertegenwoordigd door medewerkers die zich richten op het dekkend netwerk en toelaatbaarheidsprocedures. Hun rol was vaak beleidsmatig en gericht op het verbinden van onderwijs en zorg. Ook waren er vanuit gebiedsteams en wijkteams medewerkers aanwezig die regie voeren over casussen, schoolmaatschappelijk werk doen en fungeren als hulpverlener. Deze medewerkers zijn vaak wekelijks aanwezig op de OZA-locatie en nemen deel aan toelatingscommissies en leerlingbesprekingen. In enkele gevallen namen er ook onderzoekers vanuit onderzoeksinstituten deel aan de interviews. Zij sloten aan als betrokkenen bij het opzetten of de monitoring van OZA's.

In de gesprekken met de samenwerkingspartners is ingegaan op de organisatie en het management, doelstellingen en doelgroepen van de OZA, keuzes omtrent en ervaringen met de afwijkingsmogelijkheden binnen de OZA, de bekostiging en samenwerking tussen onderwijs en zorg, de monitoring en doorontwikkeling van de OZA's. Ook is met de samenwerkingspartners gereflecteerd op de toekomst en geleerde lessen.

2.4 Analyses van de interviewdata

Van de interviews zijn uitgebreide verslagen gemaakt, zodat de ervaringen van de deelnemers volledig meegenomen kon worden in de analyse. De kwalitatieve analyses van de interviews zijn stapsgewijs gedaan, waarbij een gelicentieerde versie van

Microsoft 365 Copilot⁵ (een AI-tool binnen een beveiligde Microsoft-omgeving) is gebruikt als ondersteunend instrument. Deze inzet diende ter ondersteuning van het structureren van tekst en het identificeren van patronen. Alle inhoudelijke ideeën, interpretaties en analyses zijn volledig door de onderzoekers uitgevoerd en gevalideerd.

De analyses zijn uitgevoerd op basis van de respondentengroepen. In de interviews met kinderen en ouders zijn vergelijkbare onderwerpen aan bod gekomen. Dit maakt dat we op verschillende onderwerpen zowel het perspectief van ouders als van kinderen hebben opgehaald. Voor de analyse is er daarom voor gekozen om de interviews met deze twee type respondenten gezamenlijk te analyseren. Op deze manier kon direct naar overeenkomsten en vergelijkbare thema's of voorbeelden gekeken worden en konden de inzichten uit beide type interviews elkaar aanvullen en/of verdiepen. In deze rapportage presenteren we de perspectieven van zowel ouders als kinderen dan ook in één paragraaf, waarbij we waar relevant aangeven door welke respondent welk thema ingebracht werd.

De analyses van de interviews met uitvoerend professionals en samenwerkingspartners zijn apart van elkaar uitgevoerd. De uitkomsten van deze analyses kwamen op veel punten overeen en op andere punten vulden deze elkaar goed aan. Ter voorkoming van herhaling en ten behoeve van verdieping is er in deze rapportage voor gekozen de uitkomsten van de interviews met beide type respondenten gezamenlijk in één paragraaf te bundelen, waarbij we waar relevant aangeven vanuit welk perspectief bepaalde thema's ingebracht werden. Bij de citaten van samenwerkingspartners en professionals is opgenomen uit welke OZA het citaat afkomstig is.

Er is geen vergelijking gemaakt tussen de interviews met verschillende respondenten binnen de OZA's. Kinderen en ouders enerzijds en uitvoerend professionals en samenwerkingspartners anderzijds, hebben over uiteenlopende onderwerpen gesproken, waardoor het niet mogelijk was de antwoorden onderling te vergelijken.

⁵ Gebruik maken van de gelicentieerde versie van Microsoft 365 Copilot binnen een beveiligde Microsoft-omgeving houdt in dat alle functionaliteiten uitsluitend toegankelijk zijn voor geautoriseerde gebruikers en dat gegevensverwerking plaatsvindt conform de geldende privacy- en beveiligingsnormen (waaronder AVG). Eveneens is het gebruik van Copilot ingebed in het lopende ISO27001-traject, waarmee het Verwey-Jonker Instituut zich committeert aan internationale standaarden voor informatiebeveiliging. Door deze maatregelen is het gebruik van deze AI-tool veilig en voldoet het aan alle relevante wettelijke en organisatorische eisen.

3. Resultaten

In dit hoofdstuk presenteren we de eerste resultaten van het kwalitatieve onderzoek. In paragraaf 3.1 schetsen we een beeld van de context van het onderzoek en gaan we in op de oprichting, doelstellingen en doelgroepen van de onderzochte OZA. In paragraaf 3.2 gaan we in op de perspectieven van ouders en kinderen die zijn gesproken binnen de negen OZA's voor dit onderzoek. In paragraaf 3.3 wordt op het perspectief van uitvoerend professionals en samenwerkingspartners ingegaan. Waar in de tekst wordt verwezen naar 'alle' OZA's worden de OZA's bedoeld waar interviews mee zijn uitgevoerd. Dit betekent dat de situatie mogelijk anders is op OZA's waar geen dataverzameling heeft plaatsgevonden in het kader van deze kwalitatieve verdieping.

3.1 Context van deze kwalitatieve studie

Met uitvoerend professionals en samenwerkingspartners is gesproken over de totstandkoming en de keuzes wat betreft doelstellingen en doelgroepen van de OZA. Door inzicht te geven in de context van de onderzochte OZA, kunnen de ervaringen van kinderen en ouders (paragraaf 3.2) en uitvoerend professionals en samenwerkingspartners (paragraaf 3.3) begrepen worden.

3.1.1. Oprichting van de onderzochte onderwijszorgarrangementen

De samenwerking tussen verschillende partijen in en rondom de OZA's is bij alle onderzochte OZA's voortgekomen uit een urgentiegevoel en een geconstateerde lacune in het bestaande aanbod bij één of meerdere partijen. De onderliggende behoefte die leidde tot de oprichting van de OZA's is in vrijwel alle gevallen het voorkómen van uitval en het bieden van ontwikkelingsperspectief voor kinderen die niet tot ontwikkeling komen, stagneren of uitvallen binnen het reguliere of gespecialiseerde onderwijsaanbod. Bij een deel van de onderzochte OZA lag het eerste initiatief tot het organiseren van een OZA bij individuele professionals of ouders die in de praktijk stuiten op knelpunten in het bestaande onderwijs- en zorgaanbod. In enkele gevallen kwam het eerste initiatief ook vanuit een onderwijsinstelling, of uit een gezamenlijk overleg tussen onderwijs, zorg en gemeentelijke voorzieningen. Zo startten een ouder en een onderzoeker samen een voorziening voor kinderen die vastliepen in het onderwijs, waarbij het samenwerkingsverband partijen koppelde en de gemeente vroeg betrokken werd vanwege haar rol bij thuiszitters en subsidie. In andere gevallen namen onderwijsprofessionals het voortouw om meer maatwerk te bieden, of ontstond een OZA doordat ouders en onderwijsprofessionals constateerden dat kinderen volledig in de zorg zaten maar recht hadden op onderwijs, wat leidde tot experimentele voorzieningen. Ook schoolbestuurders namen soms het initiatief, bijvoorbeeld vanuit onvrede over ambulante begeleiding en het gebrek aan overdracht tussen zorg en onderwijs, wat resulteerde in het idee om jeugdhulp intensief in een schoolse setting te organiseren. Er wordt benadrukt dat het opzetten van een OZA vraagt om een gedeeld urgentiebesef en een sterke gezamenlijke visie en dat vanaf het begin geïnvesteerd moet worden in een breed en gelijkwaardig partnerschap tussen onderwijs, zorg, gemeente en samenwerkingsverband.

3.1.2. Doelstellingen en doelgroepen van de onderzochte onderwijszorgarrangementen

De keuzes omtrent doelstellingen en doelgroepen zijn in de meeste OZA die wij onderzochten gemaakt in samenspraak tussen onderwijsprofessionals, zorgpartners en – in sommige gevallen – beleidsmakers van gemeenten of samenwerkingsverbanden. De doelstellingen waren vaak al bij aanvang van de samenwerking duidelijk en komen voort uit een gedeeld urgentiebesef: het bestaande systeem biedt onvoldoende ruimte voor maatwerk voor een kleine, maar kwetsbare groep leerlingen. In andere gevallen werden de doelstellingen gaandeweg nader aangescherpt, op basis van de eerste ervaringen binnen de OZA en de mogelijkheden binnen de experimenteerruimte. De doelgroepbepaling van de OZA is in de meeste gevallen tot stand gekomen op basis van praktijkervaringen en signalen van betrokken professionals. In sommige gevallen is de doelgroep gaandeweg (scherper) gedefinieerd op basis van de eerste instroom en de ervaringen met wat wel en niet werkt. De doelstellingen en doelgroepen van de geïncludeerde OZA's zijn divers en verschillen per locatie, maar kennen enkele gemeenschappelijke kenmerken.

Zowel uitvoerend professionals als samenwerkingspartners benadrukken dat de centrale doelstelling van de OZA's is om een passend perspectief te bieden aan leerlingen die vastlopen in het reguliere of gespecialiseerd onderwijs, of langdurig thuiszitten. De kern van de OZA's is het creëren van een flexibel traject waarin onderwijs en zorg nauw met elkaar verweven zijn, met als ambitie leerlingen weer te laten participeren in (regulier of gespecialiseerd) onderwijs of, wanneer dat niet haalbaar blijkt, toe te leiden naar een andere passende plek in de samenleving. De doelstellingen richten zich op het voorkomen van uitval, het vergroten van zelfvertrouwen, het stimuleren van sociale en schoolse vaardigheden, en het vinden van een duurzaam toekomstperspectief voor iedere leerling.

Professionals geven aan dat zij doelstellingen formuleren die realistisch en haalbaar zijn voor hun doelgroep, en die aansluiten bij de individuele behoeften van het kind. De trajecten zijn doorgaans tijdelijk van aard, maar de duur wisselt per OZA, uiteenlopend van een jaar tot meerdere schooljaren. Bij veel OZA's wordt gedurende de deelname regelmatig geëvalueerd met verschillende betrokkenen – zoals het kind zelf, ouders, onderwijs en zorgpartners – om te bepalen of de OZA nog de passende plek is. Bij alle OZA's die deel hebben genomen aan dit onderzoek is er sprake van een zoveel mogelijk integrale aanpak, waarbij onderwijs en zorg gezamenlijk optrekken en het belang van het kind centraal staat. Regelmatige evaluaties, nauwe samenwerking met ouders en betrokkenheid van verschillende disciplines zijn kenmerkend voor de werkwijze van de OZA's. Zoals een leerkracht aangeeft:

“Ik vind het heel mooi aan ons systeem dat een leerling een jaar of twee jaar de tijd heeft om met ons te gaan onderzoeken en ook een zorg onderdeel [is] van wat heb jij nu nodig om je volgende stap te zetten om wel terug te gaan naar onderwijs en als onderwijs niet lukt, wat heb je dan [nodig]?”

De doelgroepen van de OZA's die wij onderzochten zijn eveneens divers en daarmee ook de criteria voor toelating. Kinderen komen uit verschillende onderwijsvormen en regio's en hebben uiteenlopende ondersteuningsbehoeften. Veel OZA's richten zich op een specifieke doelgroep, zoals kinderen met een ontwikkelingsachterstand, kinderen met autisme, kinderen met een verstandelijke beperking, of juist kinderen met een (zeer) hoge intelligentie of bijzondere onderwijsbehoeften. Ook zijn er OZA's die zich richten op kinderen met meervoudige beperkingen, langdurige ziekte, of een combinatie van onderwijs- en zorgvragen. De toelatingscriteria verschillen dan ook per OZA. Bovendien is er bij veel kinderen sprake van problemen in de thuissituatie of speelt dezelfde ondersteuningsbehoefte bij (een van) de ouder(s). De doelgroepbepaling is bij veel OZA's een dynamisch proces, waarbij regelmatig wordt geëvalueerd of de voorziening nog aansluit bij de behoeften van de leerlingen.

Hoewel OZA's zijn ingericht om maatwerk te bieden aan leerlingen met complexe ondersteuningsbehoeften, blijkt uit de interviews met uitvoerend professionals en samenwerkingspartners dat niet iedere leerling automatisch wordt toegelaten. De zorgvuldige afweging in het multidisciplinaire overleg of de toelatingscommissie kan ook leiden tot het besluit een kind niet te plaatsen. Hierbij wordt gekeken naar het zelfbeeld van de leerling, de motivatie en of een kind praktisch kan werken. Als blijkt dat het kind niet bij de OZA past, kan het besloten worden om het kind niet te plaatsen. Wanneer een kind niet op de OZA wordt geplaatst, geven professionals aan dat zij meedenken over alternatieven, zoals een (v)so school of een andere OZA in de buurt. Uitvoerend professionals geven aan dat een besluit tot niet-plaatsing meestal voortkomt uit de inschatting dat de OZA onvoldoende kan bieden wat het kind nodig heeft, of dat de setting niet passend is. Ook de samenwerkingspartners geven aan dat niet alle kinderen passen binnen een OZA, en voor ieder individueel kind moet gekeken worden of het beschikbare OZA-aanbod wel passend is. Redenen om af te wijzen zijn onder andere: andere problematiek dan past bij het OZA-aanbod, te weinig structuur of uitdaging, beter passend bij een individueel of intensiever traject, of praktische factoren zoals personele of financiële kaders. Bovendien hebben enkele OZA's (soms na veel overleg) bewust gekozen voor een regionale aanpak (bijvoorbeeld leerlingen uit één gemeente), mede vanwege de spreiding van de doelgroep en de betrokken zorgpartners, terwijl andere OZA's zich richten op een bredere regio, waarbij met meerdere gemeenten wordt samengewerkt. Zo geeft één OZA aan dat zij kiezen voor een lokale aanpak waarbij ze leerlingen aannemen uit vier gemeenten en vier inkoopregio's. Bij dezelfde OZA wordt ook expliciet gekeken of een kind kan functioneren in een groep en of het aanbod aansluit bij de behoeften van het kind en de groep. Zo geeft een professional aan:

“Denken we dat deze leerling hier past? Het uitstroomniveau neem je mee, het zelfbeeld, de motivatie, of een kind aangaat op praktisch werken, dat je niet echt groei ziet op school. Vorig jaar hebben we ook een paar kinderen afgewezen. Voor de IB'ers zijn die criteria ook heel duidelijk”

3.2 Het perspectief en de ervaringen van kinderen en ouders

In deze paragraaf presenteren we de uitkomsten van de interviews met kinderen en ouders van de onderzochte OZA's. We bespreken achtereenvolgens wat naar voren is gekomen in relatie tot de volgende onderwerpen: de situatie van de kinderen voor deelname aan een OZA, de weg naar de OZA en hoe zij daar terecht zijn gekomen, de ervaringen van kinderen tijdens deelname aan de OZA, hoe zij het arrangement ervaren (volgens hun ouders), de ondersteuning binnen de OZA en hoe deze bijdraagt aan hun ontwikkeling en de samenwerking en betrokkenheid van ouders en professionals. Tot slot gaan we in op het toekomstperspectief van de kinderen en ouders zoals door hen gedeeld in de interviews. Een aantal onderwerpen wordt belicht vanuit zowel het perspectief van kinderen als dat van ouders, zoals de situatie vóór deelname aan een OZA, de ervaringen tijdens het arrangement en het toekomstperspectief. Andere thema's, zoals de weg naar een OZA en de samenwerking met professionals, kwamen in de gesprekken vooral aan bod bij ouders en worden daarom voornamelijk vanuit hun perspectief beschreven.

3.2.1. Situatie vóór deelname aan het onderwijszorgarrangement

Uit de verhalen van de kinderen en ouders die wij spraken blijkt dat voordat kinderen deelnamen aan een OZA, zij vaak een moeilijke periode doormaakten binnen het reguliere onderwijs en/of speciaal (basis)onderwijs. Hun verhalen laten zien hoe deze tijd werd gekenmerkt door een gevoel van onbegrip, overbelasting, frustratie, stress en soms meerdere schoolwisselingen. In dit hoofdstuk worden de ervaringen van ouders en kinderen beschreven over de periode voorafgaand aan de overstap naar een OZA.

Vastlopen in het onderwijs: ervaringen van kinderen en ouders

De meeste kinderen die uiteindelijk deelnemen aan een OZA zaten vóór die tijd niet goed in hun vel op school. Ouders en kinderen benoemen uiteenlopende signalen en klachten die voorafgingen aan de overstap naar een OZA:

- Overprikkeling en oververmoeidheid door drukte, wisselende routines of juist moeite met structuur en/of sociale spanningen.
- Angsten voor toetsen, groepsactiviteiten of het naar school gaan.
- Overbelasting of onderbelasting in een context waarin het kind zich voortdurend moest aanpassen aan het reguliere aanbod op school.
- Terugtrekking, stil of sociaal afwezig gedrag.
- Moeite met het reguleren van prikkels, wat zich uitte in woede-uitbarstingen;
- Geen aansluiting bij leeftijdsgenoten en pestervaringen.
- Paniekreacties of het vermijden van contact.
- Lichamelijke klachten, zoals hoofdpijn misselijkheid of buikpijn.
- Extreem perfectionistisch gedrag of zelfs zelfbeschadiging als reactie op spanning.

Samenvattend kwam uit de interviews met ouders en kinderen naar voren dat deze periode voor deelname aan een OZA werd gekenmerkt door gevoelens van onveiligheid, spanning en het idee niet te passen binnen het onderwijs. Kinderen beschreven dat ze zich vaak moe, angstig, gefrustreerd of onbegrepen voelden, en dat school voor hen een bron van stress was geworden. Ouders zagen hun kinderen

vastlopen in het onderwijs of thuis komen te zitten. Een aantal ouders verwees naar een “schooltrauma” dat hun kind had opgelopen nadat het jarenlang probeerde te functioneren in een systeem wat niet paste. Twee ouders lichten in een interview toe:

Ouder: *“Op een gegeven moment durfde hij helemaal niet meer naar school. Hij zat maanden thuis met buikpijn en tranen.”*

Ouder: *“We hebben hem echt zien afglijden [in het reguliere onderwijs]. Het punt werd bereikt waarop hij zei ‘ik wil niet meer, het leven is te zwaar’. Dat was toen hij naar groep 4 ging. [...]. Toen dachten we, we houden ze [beide kinderen] thuis, we zien onze kinderen kapotgaan.”*

Kind: *“Ik zat al heel lang thuis. Op de andere scholen is het echt niet goed gegaan, maar dat kan mijn moeder beter vertellen.”*

Wanneer ouders en kinderen terugkijken op deze periode, beschrijven zij vrijwel nooit één duidelijke oorzaak voor het vastlopen, maar altijd een combinatie van factoren. Zowel ouders als kinderen vertelden over een opeenstapeling van negatieve schoolervaringen. Uit de gesprekken komt naar voren dat er veelal sprake was van een wisselwerking tussen persoonlijke factoren en systeemfactoren. Zo werden factoren als overprikkeling, sociaal-emotionele kwetsbaarheid, gedragsproblemen, leerproblemen (zoals dyslexie, een disharmonisch profiel, ADHD), meer- en hoogbegaafdheid en fysieke/medische zorgbehoeften genoemd. Bij sommige kinderen speelde complexe problematiek een rol, waaronder autisme, PTSS en ernstige overprikkeling. Deze persoonlijke factoren bleek vaak in samenhang met ervaringen zoals pestincidenten en heftige verlieservaringen (zoals overlijden van een naaste) de stap naar thuiszitten te versnellen. Tegelijkertijd werd benoemd dat professionals op de vorige school niet altijd wisten hoe zij met deze zaken om moesten gaan. Volgens sommige ouders ontbrak het bij de onderwijsprofessionals aan kennis over bijvoorbeeld de omgang met autisme, trauma, meer- en hoogbegaafdheid of internaliserende problematiek, waardoor signalen niet werden herkend noch adequaat werden opgepakt. Ondanks veel goede intenties van onderwijsprofessionals sloot het onderwijs niet goed aan bij de cognitieve- en emotionele behoeften van het kind. We hoorden over het vaak niet (continu) beschikbaar zijn van extra ondersteuning voor het kind en de ouders in en rondom de klas en school. Anderzijds vertelde een paar kinderen ook dat zij, ondanks een moeilijke periode, toen wel zelf wisten wat zij nodig hadden; zij ervoeren echter onvoldoende ruimte om deze eigen regie in de eerdere schoolsituatie vorm te geven. In veel gevallen leidde dit tot situaties waarin het gedrag van het kind verkeerd werd geïnterpreteerd of zelfs tot escalaties, met als gevolg dat het kind zich steeds minder veilig en begrepen voelde op- en steeds minder motivatie had voor school.

Ouder: *“Mijn kind ging altijd met tegenzin naar school. Het was zo erg dat hij boos werd en begon te schoppen. Ik vroeg me af: wat is er toch aan de hand?”*

Kind: *“Ik had een juf, verschrikkelijk, die wist niet hoe ze met mij om moest gaan. Hierdoor moest ik weg, omdat ik dyslexie had zei ze.”*

De combinatie van zorgen om het kind, het zoeken naar passende ondersteuning en het gevoel niet gehoord te worden door de school, leidde bij sommige ouders tot gevoelens van machteloosheid en frustratie. Zij beschreven dat ze het gevoel hadden klem te zitten in een systeem dat volgens hen niet aansloot bij wat hun kind nodig had.

Impact op het gezin en de omgeving

Het vastlopen in het onderwijs had niet alleen impact op het kind zelf, maar ook op het bredere gezin. Ouders vertelden dat het gezinsleven in de periode vóór start op de OZA sterk beïnvloed werd door de schoolproblematiek. Ouders gaven aan dat de periode van vastlopen grote druk op het gezin legde, mede doordat er weinig passende hulp beschikbaar was en wachtlijsten langdurig waren. Het ontbreken van afstemming en helderheid vanuit de school versterkte de ervaren belasting bij ouders, die zich genoodzaakt voelden veel zelf te moeten organiseren. In sommige gezinnen leidde de situatie tot zware zorgbelasting, waarbij ouders langdurig in een rol van casemanager terechtkwamen en zelf moesten sturen op samenwerking tussen instanties. Sommige ouders beschreven dat zij soms “moesten vechten als een leeuw” om passende ondersteuning en duidelijkheid te krijgen. Zij signaleerden dat de communicatie tussen school en zorginstellingen versnipperd was, waardoor zij zelf de verbindende schakel moesten vormen.

Tegelijk was er dagelijks spanning rondom het naar school gaan, wat, naast van de ouders veel energie vergde van het hele gezin. Broertjes en zusjes kregen soms minder aandacht, omdat de zorg voor het kind dat vastliep veel tijd en emotionele ruimte innam. .

Veel geïnterviewde ouders spraken over gevoelens van uitputting, overbelasting of somberheid, en in enkele gevallen werd hulp gezocht voor het hele gezin. Ook gaven sommige ouders aan dat ze hun werk (tijdelijk) moesten neerleggen om de zorg te kunnen organiseren. Ouders gaven aan dat zij stress ervoeren en sterke behoefte hadden aan structurele begeleiding.

Het ging daarbij om praktische hulp, zoals vervoer en afstemming met school, én om ondersteuning voor henzelf en gezinsbrede ondersteuning zodat broertjes en zusjes niet uit beeld raakten.

Ouder: “Mijn dochter moest vaak zelf haar tas klaarmaken, omdat ik met haar broer bezig was.”

Kind: “Ik was [voor de OZA] veel boos op mama. Nu heb ik wel een echt betere relatie. Het is wel gezelliger zo. Ook voor thuis is dit fijn”.

In sommige OZA's werd de impact op het gezin gesignaleerd en werd dit opgepakt na intensief overleg tussen school, samenwerkingsverband en hulpverlening. In sommige gevallen werd, al dan niet in samenwerking met andere externe partijen, gezinsbegeleiding of andere maatwerkoplossingen geboden, zoals gesprekken hoe er thuis kon worden omgegaan om de situatie beter te hanteren. Dit ontlastte ouders en gaf het gezin weer meer ruimte. Bij één kind speelde daarnaast mee dat deze naast school ook al in een residentiële setting verbleef, waar intensief aan emotieregulatie en gedragsdoelen werd gewerkt. Deze context droeg, in combinatie met het gebrek aan aansluiting en passend aanbod op school, bij aan extra belasting en maakte de overgang tussen verschillende leefomgevingen (in dit geval school en de zorgsetting) voor het kind nog complexer.

3.2.2. De weg naar het onderwijszorgarrangement

De overstap naar een OZA was voor de meeste gezinnen die wij spraken een proces van lange adem. De weg naar een OZA verliep voor hen vaak niet via een duidelijke of vanzelfsprekende route. Uit de interviews met ouders komt naar voren dat zij op verschillende manieren uiteindelijk terecht kwamen bij de OZA: een klein deel van de ouders geeft aan via de oude school van het kind terecht te zijn gekomen in de OZA, voor een ander deel van de ouders geldt dat de OZA via een meer formele verwijzing in beeld kwam. Tot slot verliep de toeleiding naar een OZA in een flink aantal gevallen minder vanzelfsprekend en gingen ouders zelf op zoek naar een passende plek voor hun kind. De ervaringen van ouders met het proces dat voorafging aan de plaatsing van hun kind zijn dus erg verschillend. In dit hoofdstuk belichten we de verschillende toeleidingsroutes naar een OZA, evenals de ervaren obstakels en steun die ouders onderweg tegenkwamen en hun gevoelens daarbij.

Enkele van de geïnterviewde ouders verliep de toeleiding relatief soepel, doordat de oplossing voor hun kind zich binnen handbereik voordeed. Dit betrof voornamelijk situaties waarin de OZA voortkwam uit een experiment binnen de bestaande school of het schoolbestuur waar het kind al aan verbonden was. Met andere woorden: de eigen school of het schoolbestuur van het kind zette in het kader van de OZA-experimenteerregeling een nieuwe samenwerking met een zorginstelling op, vaak in de vorm van een pilot-klas. In zulke situaties werden één of meerdere leerlingen die waren vastgelopen in de reguliere klassen geselecteerd om in de nieuwe klas te starten. Ouders hoefden in dit scenario weinig meer te doen dan toe te stemmen met plaatsing. Een moeder illustreerde dit met haar ervaring rondom een OZA-praktijkklas die op de school van haar zoon werd opgezet:

“Toen ik hoorde dat de school plannen had voor een alternatieve klas, heb ik gevraagd of mijn zoon mee mocht doen. De directeur stond er gelukkig voor open.”

In dit geval had de school al een lijstje gemaakt van potentiële leerlingen; door het gesprek met de ouder ging bij deze directeur het balletje rollen en werd haar zoon aan de groep toegevoegd. Dit voorbeeld laat zien dat wanneer er binnen de school of schoolbestuur al een alternatief aanbod aanwezig is, de overgang naar een OZA-aanbod relatief eenvoudig kan plaatsvinden. Ouders die dit meemaakten waardeerden vooral dat er weinig bureaucratische drempels waren, zoals weinig papierwerk, snelle besluitvorming en directe instroom.

Voor een ander deel van de ouders verliep de toeleiding naar de OZA via samenwerking met andere instanties in- en rondom het onderwijs. De OZA kwam in deze gevallen bijvoorbeeld in beeld via een advies van een onderwijsconsulent, leerplichtambtenaar of behandelaar, of doordat een schooldirecteur, intern begeleider of zorgcoördinator het idee van een OZA aandroeg. De ouders die via deze formele wegen bij de OZA terechtkwamen, vertellen dat er vaak intensief overleg was tussen instanties, zoals de betrokken school, het samenwerkingsverband en eventuele hulpverlening, waarbij gezamenlijk naar een passende plek werd gezocht. In zulke gevallen werd het proces volgens ouders als intensief, maar constructief ervaren. Het hielp volgens deze ouders enorm dat iemand meedacht in het proces. Zo gaf een ouder aan dat er een leerplichtambtenaar was die hen als gezin erg serieus nam. Een andere ouder gaf mee dat de orthopedagoog van het samenwerkingsverband actief

meezocht naar oplossingen. Weer een andere ouder beschreef dat behandelaars een cruciale rol speelden door expliciet te adviseren dat regulier onderwijs niet langer haalbaar was voor het kind, waarna in overleg met school naar een OZA werd gekeken. Deze gezamenlijke afstemming gaf ouders rust en richting. In een aantal situaties fungeerde het samenwerkingsverband of leerplicht als coördinerende partij die gesprekken organiseerde tussen onderwijs, zorg en ouders, waardoor de toelating tot de OZA sneller vorm kreeg.

Daar waar de school zelf al openstond voor alternatieve vormen van onderwijs, maakte dat een groot verschil, aldus de ouders. Zo kon een kind soms relatief snel doorverwezen worden vanuit het gespecialiseerd onderwijs naar een OZA -setting die beter aansloot. Een moeder vertelde bijvoorbeeld hoe de leerkracht van de speciale basisschool van haar zoon al na zes weken zag dat hij op die plek niet tot bloei kwam en het advies gaf om contact op te nemen met een nabijgelegen OZA. “In het begin voelde ik me overrompeld en dacht ik dat mijn kind te snel werd afgescheept”, licht deze moeder toe, “maar achteraf ben ik heel dankbaar dat zijn juf het zo goed zag en hem heeft doorgestuurd.”. Omdat de leerkracht het netwerk in de regio kende, kon deze leerling vrijwel naadloos instromen in de OZA, waardoor uitval en thuiszitten werd voorkomen. Ouders die dergelijke steun hebben ervaren vanuit verschillende professionals, geven aan dat ze dit erg fijn vonden.

Ouder: “De behandelaar gaf aan dat regulier onderwijs niet meer haalbaar was. Samen met school hebben we toen gekeken wat er nog wél kon. Dat gaf rust.”

Tegelijkertijd gaven meerdere ouders aan dat zij het traject naar de OZA voor hun kind grotendeels op eigen initiatief en kracht hebben moeten doorlopen. Deze ouders beschrijven dat zij zelf het voortouw moesten nemen, vaak na teleurstellingen of onbegrip vanuit de vorige school. Deze ouders gingen zelf actief op zoek naar een alternatieve plek voor hun kind via hun informele netwerk en via fora of online oudergroepen. Ook zochten ze contact met meerdere scholen en instanties, lazen zich in, en klopten soms op goed geluk ergens aan. In dit proces hadden zij soms tientallen scholen moeten benaderen voordat ze een passende plek vonden. Verschillende ouders vertellen dat zij de OZA via deze informele wegen uiteindelijk toevallig tegenkwamen en zich te beseffen dat ze daar geluk mee hadden. De ouders die het traject voornamelijk zelf hebben moeten doorlopen, gaven aan dat ze vaak meerdere en soms wel tientallen scholen hebben benaderd om een passende plek te vinden voor hun kind. Zo hoorde een moeder bijvoorbeeld via een andere ouder over een OZA-klas in een andere gemeente en besloot eigenhandig contact op te nemen.

Ouder: “Ik heb tien tot twaalf scholen gebeld en bezocht. Niemand kon iets bieden dat paste. Uiteindelijk hoorde ik via een andere ouder over een onderwijszorgarrangement in een andere gemeente. Toen heb ik zelf contact gezocht.”

Ouder: “Nee, ze [de eerdere school] hebben gezegd, als jullie de keuze maken voor een andere school, dat is prima. We willen ook wel meewerken aan een overdracht, maar jullie moeten dan wel zelf een andere school zoeken en die school kan dan contact opnemen voor een overdracht.”

Deze groep ouders heeft de weg naar de OZA veelal ervaren als een moeizame en eenzame route. Er was weinig begrip vanuit school om een passendere plek te vinden voor hun kind, terwijl er wel behoefte was aan ondersteuning.

Naast dat veel van deze ouders de weg naar de OZA als moeizaam en eenzaam ervaren hebben, delen zij verschillende ervaringen daar waar het gaat om de mate van ondersteuning in het proces wat daarop volgde: waar de ene ouder uiteindelijk in het proces tot aan de start in de OZA wel werd bijgestaan door diverse professionals, voelden andere ouders zich genoodzaakt het traject tot aan de start bij de OZA helemaal zelf uit te stippelen. Uit deze interviews komt naar voren dat de hulp en het contact met de oude school in het proces van zoeken naar een passende plek voor het kind als negatief ervaren werd. Deze ouders geven aan dat de oorspronkelijke school onvoldoende initiatief nam, of zelfs dat deze het proces van zoeken naar- en plaatsing op de OZA tegenwerkte. Zo deelde een ouder dat de school weigerde de benodigde formulieren voor een doorverwijzing naar een OZA in te vullen. Pas toen de ouder de formulieren zelf had geregeld, kwam er schot in de zaak.

De ouders die zelf het voortouw hebben genomen in het zoeken van een passende plek voor hun kind geven aan dat dit allemaal heel veel inspanning en doorzettingsvermogen kostte. Zo stelt een van deze ouders:

“Je moet best ondernemend zijn om alles goed te regelen voor je kind. Er komt veel bij kijken.”

Daarbij kwam uit de interviews naar voren dat dit in veel gevallen grote druk legde op het gezin, zeker in situaties waarin kinderen al langdurig thuis zaten zonder passend onderwijs. Ook geeft een deel aan dat zij toevallig het netwerk, de middelen, steun van familie en vrienden, de tijd en het geduld hadden om naar een passende plek voor hun kind op zoek te gaan en de aanmelding rond te krijgen, maar dat dit hen alsnog erg veel tijd en energie heeft gekost. Zo veel zelfs dat een deel van deze ouders zelf qua gezondheid en/of mentaal welzijn in de problemen kwam en gestopt is met werken. Een deel van de ouders geeft aan zich te beseffen dat daarom het zelf regelen van een passende plek voor je kind lang niet voor alle ouders haalbaar is. Deze ouders maken zich zorgen om gezinnen die de OZA niet toevallig tegenkomen of in de buurt hebben, en geen netwerk, middelen en/of tijd hebben om het traject te doorlopen. Dit werd door hen als onwenselijk en oneerlijk en een risico voor gelijke kansen voor alle kinderen benoemd.

3.2.3. Ervaringen van kinderen en ouders met de onderwijszorgarrangementen

Het doel van deze paragraaf is de ervaringen op de OZA van de kinderen en de ouders die wij interviewden nader te duiden. Eerst gaan we meer algemeen in op de waardering van de OZA. Vervolgens bespreken we verschillende thema's die naar voren kwamen in de interviews met de kinderen en ouders', waarbij we ingaan op wat kinderen en/ of ouders waarderen in de OZA en waar sommige kinderen en ouders minder tevreden over zijn. Deze thema's zijn: sociale relaties, flexibiliteit en afwisseling in aanbod en tijd, individuele aandacht en toegankelijkheid van begeleiding, druk en uitdaging, fysieke omgeving en positieve resultaten voor kinderen en ouders.

Algehele waardering van de OZA

Uit de interviews komt naar voren dat kinderen en ouders in grote lijnen tevreden zijn over hun ervaringen met de OZA en zijn hier veel meer over te spreken ten opzichte van hun eerdere school (of zelfs scholen). Voordat kinderen op een OZA terechtkwamen, hadden zij vaak een lange periode waarin regulier onderwijs niet meer haalbaar was – waarbij zij soms maanden of zelfs jaren thuiszaten. Vanuit dat perspectief herinneren veel kinderen die wij spraken zich het starten op de OZA als een grote stap. Bij de start moesten oudere kinderen vaak wennen aan het idee om naar een ‘ander soort school’ te gaan, en sommigen voelden zich in eerste instantie afgewezen door hun vorige school. Jongere kinderen maakten de overstap vaker meer onbevangen. Zij merkten pas na de start het verschil tussen de OZA en hun eerdere school. Alle kinderen gaven aan hoe belangrijk het voor hen was te voelen dat er weer een plek voor hen was: er was tóch een ontwikkelomgeving waar ze welkom waren. Verschillende kinderen benoemen dat zij de OZA ervaren als een plek waar zij voor het eerst plezier hebben in school. Het woord “leuk” valt opvallend vaak wanneer de kinderen vertellen over hun ervaringen. *“Ik vind het hier gewoon leuk,”* zegt een meisje van 10 (9K2). Een deel van de kinderen benoemt expliciet dat zij nu zonder tegenzin naar school gaan, iets wat zij voor deelname aan de OZA nooit ervaren hadden. Alle kinderen die wij gesproken hebben geven aan dat de OZA een plek is waar ze vooruitkomen, meestal zowel sociaal-emotioneel als cognitief.

Ouders geven aan dat hun kind in de OZA stap voor stap het vertrouwen in onderwijs kon terugwinnen en daardoor zichtbaar opbloede. Ouders zijn blij dat hun kind nu ondersteuning krijgt en zien duidelijke vooruitgang in zowel welzijn als schoolse ontwikkeling. Uit de interviews blijkt dat er door deelname aan de OZA weer perspectief is voor de kinderen om weer terug naar onderwijs te gaan, of naar dagbesteding, werk/arbeid of elders, afhankelijk van wat past bij het kind. Bovendien waarderen ouders dat ze niet langer alleen vechten voor passend onderwijs en het recht op ontwikkeling en participatie van hun kind.

Sociale relaties

Een belangrijk aspect dat kinderen noemden toen we hen vroegen naar hun ervaringen op de OZA, raakt aan de sociale relaties op de OZA. De kinderen noemen hier verschillende positieve ervaringen. Tegelijk komen er ook een aantal aandachtspunten in de gesprekken naar voren. De kinderen die wij gesproken hebben, geven allemaal aan dat ze zich sociaal veilig en geaccepteerd voelen op de OZA, waarbij enkelen van hen verwezen naar de kleinschaligheid en een rustige sfeer die gekenmerkt wordt door gelijkwaardigheid en steun. Dit geeft minder prikkels en minder reden tot angst, aldus meerdere kinderen. De kinderen benadrukken dat ze ervaren dat ze in de OZA mogen zijn wie ze zijn, iets wat velen op hun vorige school niet voelden. Onderlinge verschillen worden volgens hen meer geaccepteerd. Zo omschrijft een kind:

“... je mag zijn wie je bent. Je bent heel vrij.”

Ook gaf een van de kinderen aan dat iedereen mag werken op het eigen tempo of het eigen niveau en dat dat niet als gek wordt gezien. Ook vertellen de kinderen dat binnen de OZA niemand wordt buitengesloten en pestgedrag nauwelijks voorkomt. Dit was voor meerdere kinderen een groot verschil met hun eerdere schoolervaringen, waar sommigen zelfs langdurig thuis kwamen te zitten mede

vanwege pestproblemen. Een deel van de kinderen geeft in de gesprekken zelfs aan dat zij in de OZA-klas voor het eerst in lange tijd weer vriendschappen hebben kunnen vormen.

Kind: *“Iedereen is eigenlijk mijn vriend in de klas.”*

Tevens signaleren we vanuit wat de kinderen vertellen dat er op de OZA een betere band lijkt te zijn tussen de leerlingen en de volwassenen (onderwijs- en zorgprofessionals) die hen begeleiden. Kinderen voelen zich welkom en gezien op de OZA en geven aan dat de professionals hen serieus nemen. Een jongen vertelt bijvoorbeeld: *“ze [de juf] neemt echt de tijd om je uit te laten praten”*, zegt hij over de één-op-één momentjes die hem helpen als iets lastig voor hem is.

Toch komen er uit de gesprekken met de kinderen ook een aantal aandachtspunten betreffende de sociale relaties in de OZA naar voren. Met name oudere kinderen gaven aan dat het soms lastig was voor hen om aansluiting te vinden in de OZA, vooral als hun OZA-groep kleiner was en samengesteld met kinderen van uiteenlopende leeftijden en cognitieve niveaus. Zo gaf een leerling aan enerzijds de kleinschaligheid en rust in de kleinere klas fijner te vinden, maar wel leeftijdsgenoten te missen:

“Ik wil graag vrienden – echte vrienden. Nu zitten er veel jongere kinderen bij ons... Ik ben ook wel een van de oudste.”

Deze jongen gaf aan zijn klasgenoten aardig te vinden, maar ervaart aan de andere kant dat het door het leeftijdsverschil minder leuk is voor hem en hij niet dezelfde interesses deelt met hen. Deze leerling verlangt ernaar naar de middelbare school te gaan, waar hij hoopt meer peers te ontmoeten. Deze leeftijdsmix in een OZA-groep lijkt dan ook twee kanten te hebben: aan de ene kant komt uit de gesprekken naar voren dat juist jongere kinderen meer profiteren van de gemengde setting; zij ervaren de oudere klasgenoten als behulpzaam. Maar voor de wat oudere kinderen kan het na verloop van tijd soms minder leuk zijn door het gebrek aan vrienden of vriendinnen van een vergelijkbare leeftijd.

Over het algemeen geldt echter dat kinderen zich qua sociale relaties beter lijken te voelen op de OZA dan ze deden voorafgaand aan de OZA. De OZA-klas is klein genoeg dat iedereen elkaar kent, en de professionals in de OZA-groep lijken adequaat op te treden als er onenigheid of plagerijtjes zijn. Kinderen geven aan dat ze hierdoor meer zichzelf kunnen zijn en er minder conflicten ontstaan.

Sommige kinderen sluiten vriendschap met klasgenoten, anderen niet per se, maar vrijwel allemaal zeggen ze dat de sfeer in de groep goed is en dat ze zich op school niet meer eenzaam voelen zoals vroeger.

Flexibiliteit en afwisseling in aanbod en tijd

Meerdere kinderen vertellen enthousiast over de leuke dingen die ze op de OZA doen en de ruimte voor maatwerk daarbij. Het onderwijs in de OZA is anders ingericht dan de kinderen gewend waren op hun vorige school, met veel praktische en afwisselende activiteiten. Uit de verhalen van de kinderen en ouders maken we daarbij op dat de nadruk van het OZA-aanbod in eerste instantie met name ligt op de sociaal-emotionele aspecten van ontwikkeling en sociale vaardigheden. Elementen van het reguliere onderwijsprogramma worden, wanneer dat mogelijk is, zonder druk langzaam geïntroduceerd, waarbij wordt gekeken wat het kind aankan. Zo kunnen de kinderen op hun eigen tempo, manier en niveau leren zonder voortdurend te moeten voldoen aan een tempo dat te hoog of te laag ligt, een manier van werken die hen niet past of te werken aan stof die nog te moeilijk of juist te weinig uitdagend is. Dit programma op maat zorgt ervoor dat de kinderen ruimte ervaren en zich meer gemotiveerd voelen en langzaam succeservaringen op kunnen doen. Zo krijgen sommige groepen kookles, techniek of verzorgen ze dieren; andere groepen doen projecten of spellen. Een ander kind vertelt dat zijn klas allerlei projecten doet, zoals het verzinnen van een eigen spel of het opstarten van een fictief bedrijf. Zulke opdrachten spreken hem aan en creëren daardoor plezier in leren in plaats van stress. Een deelnemer van 16 jaar vertelt dat er op de OZA *“meer ruimte is om leuke dingen tussendoor te doen”* en dat de professionals op de OZA-groep echt luisteren als ze extra uitdaging wil, waardoor zij een programma heeft wat voor haar goed voelt. Ook ouders delen hun positieve ervaringen met het aanbod vanuit de OZA. Zo stelt een ouder:

“Zijn kwaliteiten, die worden ook zeker benadrukt. En nou, dat vind ik heel mooi. [...] Het is echt vooral dan de manier waarop ze met hem omgaan en dat positieve wat maakt dat het zo goed gaat met hem en die individuele aandacht die ze daarbij aan hem kunnen geven en op maat.”

Ook het flexibele rooster en de vrije momenten worden gewaardeerd door de kinderen en ouders: sommige OZA-leerlingen hebben één dag per week geen les of een wat flexibeler programma om op adem te komen. Dat vinden ze fijn. Ouders geven aan dat deze flexibiliteit gemaakt heeft dat hun kind weer langzaam gemotiveerd raakte en zich weer begon te ontwikkelen.

Flexibiliteit in het aanbod zit hem er ook in dat kinderen op sommige OZA tijdelijk apart kunnen werken, of even iets anders mogen doen zoals bijvoorbeeld een rondje lopen, wanneer ze daar behoefte aan hebben. Dit doen leerlingen bijvoorbeeld wanneer ze overprikkeld zijn of een vol hoofd hebben. Enkele leerlingen benoemen expliciet dat ze deze flexibiliteit waarderen omdat het hen een gevoel van autonomie en rust geeft.

Volgens zowel de ouders als kinderen zorgt deze flexibiliteit en afwisseling in aanbod en tijd voor meer ruimte voor ontwikkeling en helpt het om plezier in het leren terug te vinden. Ouders geven aan dat het voor hen erg fijn was dat hun kind hierdoor weer rustig aan kon wennen aan een onderwijssetting, zonder direct de druk te ervaren om bepaalde onderwijsdoelen te moeten behalen.

Individuele aandacht en toegankelijkheid van begeleiding

Volgens de ouders en kinderen die wij spraken wordt het onderwijs op de OZA sterk gekenmerkt door intensieve en individuele begeleiding van ieder kind. Een aspect dat dat mogelijk maakt zijn de kleine groepen, vaak bestaande uit zes tot tien leerlingen (wat – zoals eerder werd aangestipt – het voor enkele oudere kinderen wel wat lastiger maakt om sociale aansluiting te vinden met kinderen met vergelijkbare leeftijd en/ of ontwikkelingsniveaus). Deze intensieve en individuele begeleiding helpt problemen zoals faalangst, waar het merendeel van deze kinderen in hun vorige onderwijservaringen mee te maken had, wegnemen en maakt dat leerlingen hun capaciteiten beter kunnen laten zien. Kinderen geven aan dat zij durven te vragen om hulp of aan te geven wanneer iets niet lukt, iets wat sommige van hen niet durfden op hun vorige school.

Vrijwel alle kinderen en ouders prijzen de betrokkenheid van de professionals op de OZA. Doordat er in de meeste OZA's twee professionals in de groep zijn - vaak een onderwijsprofessional en een zorgprofessional- is er altijd wel iemand om vragen aan te stellen of om extra uitleg te geven als dat nodig is. Vaak wordt de onderwijsstof op de OZA aangepast aan de mogelijkheden en behoeften van individuele kinderen. Volgens de ouders maken docenten bijvoorbeeld moeilijke teksten makkelijker als dat het voor het kind mogelijk maakt om mee te doen, wordt uitleg aangepast wanneer iets niet wordt begrepen door een leerling, of wordt extra visuele ondersteuning geboden om een kind tot leren te laten komen.

Het merendeel van de kinderen geeft aan zich door deze individuele aandacht en de toegankelijkheid van begeleiding echt gezien en geholpen te voelen. *“Als ik iets niet snap, kan ik het gewoon vragen”*, wordt gezegd door een meisje. Volgens de gesproken kinderen nemen de professionals in de klas altijd de tijd om dingen uit te leggen totdat het duidelijk is. Een kind (13 jaar) vatte dit kernachtig samen:

“De juffen en meesters leggen het uit als je iets niet snapt. Je mag het blijven vragen tot je het snapt, ze blijven het uitleggen. Dat is echt heel goed, dat ik vind ik het allerbeste. Ze kunnen ook heel goed uitleggen. Ze zijn heel aardig en doen het goed.”

Onderwijsprofessionals zijn beschikbaar voor hulp en nemen vragen van kinderen serieus. Kinderen ervaren hierdoor dat fouten maken en vragen stellen onderdeel zijn van het leerproces, wat hen het vertrouwen geeft om verder te leren. Veel geïnterviewde kinderen geven dan ook aan dat hun leerproces beter verloopt dan voorheen. Naast dat er binnen de OZA individuele aandacht beschikbaar is rondom het schoolse leren beschrijven kinderen ook dat begeleiders hen ook helpen bij persoonlijke doelen, zoals het leren omgaan met spanning of boosheid.

Ouders benoemen dat mede door de individuele aandacht en de toegankelijkheid van de begeleiding hun kinderen met minder stress naar school gaan en thuis meer plezier laten zien in leren en school gerelateerde activiteiten. De verhalen van deze ouders illustreren hoe de OZA voor veel kinderen een omgeving lijkt te bieden waarin hun zelfvertrouwen weer is gaan groeien, waardoor zij weer tot ontwikkeling kunnen komen. Een kleine kanttekening die enkele ouders maken als het om onderwijs gaat, is dat er soms onderwijsprofessionals uit het regulier voortgezet onderwijs binnen de OZA worden ingezet die niet altijd geschikt zijn voor het werken met de doelgroep van de OZA, gezien zij kennis en vaardigheden over de doelgroep zouden missen.

Druk en uitdaging

Veel kinderen en ouders die wij spraken waarderen dat het tempo, de intensiteit en de leerdruk in de OZA lager ligt dan wat ze ervaren hebben op hun vorige school: er zijn meestal geen of minder toetsen en geen toetsweken, geen cijfers en er is meer tijd voor herhaling waar nodig. Volgens ouders en kinderen zorgt deze benadering voor meer rust, plezier en motivatie om te leren. Ouders benadrukken dat dit voor deze kinderen extra waardevol is, zeker wanneer eerdere schoolervaringen negatief waren of hun kind langere tijd niet naar school ging. Een leerling geeft aan dat hij het fijn vindt dat er niet te veel van hem wordt gevraagd, en dat dit hem ook heeft geholpen toen het slecht met hem ging. Een andere leerling licht als volgt toe waarom hij het onderwijs op de OZA waardeert:

“Je hoeft hier geen toetsen te doen. Je krijgt geen cijfers maar wel altijd hulp.”

Hoewel het aanbod op maat op de OZA door veel ouders en kinderen die wij spraken als positief wordt ervaren, blijkt dit niet voor iedereen altijd het geval te zijn. Enkele leerlingen en ouders uiten ook zorgen over de aansluiting van het OZA-programma bij de capaciteiten en behoeften van kinderen die meer cognitieve uitdaging aankunnen. Vooral oudere en cognitief sterkere kinderen geven aan dat het onderwijs op de OZA hen soms onvoldoende uitdaagt. Een 14-jarige leerling gaf aan: *“Het is hier vooral voor kinderen met een gemiddeld of lager niveau, niet voor hoog. Ik mis echt de uitdaging... het is echt saai hier.”*. Deze leerling maakt zich zorgen of er voor hem bij terugkeer in het reguliere onderwijs geen achterstand ontstaat. Een aantal andere kinderen die het lagere tempo, en de lage leerdruk nu wel waarderen, geeft aan op langere termijn wel weer in een normaler lestempo te willen werken om een diploma te halen. Zo gaf een kind aan op de OZA in sommige vakken maar één uur per week les te krijgen, wat volgens hem te weinig is om zijn uiteindelijke doel (vo-diploma) te bereiken. Sommige OZA's proberen hierop in te spelen door kinderen die meer uitdaging willen en aankunnen nog meer maatwerk te bieden, bijvoorbeeld in de vorm van extra uitdagende lesstof en opdrachten, door leerlingen (deels) vakken te laten volgen op een reguliere school, of de mogelijkheid om officiële diploma's op een hoger niveau te behalen. Uit de gesprekken met ouders blijkt echter dat maatwerk op dit punt niet altijd van de grond komt in groepen met uiteenlopende niveaus en ondersteuningsbehoeften en dat het maatwerk dat wel geleverd wordt voor kinderen die meer cognitieve uitdaging aankunnen niet altijd voldoende is om hun behoefte op dit punt te vervullen. Ondanks dat deze ouders dit soms lastig vinden, tonen zij begrip voor de spanning rondom het bieden van passend onderwijs binnen een diverse groep leerlingen. Zij benadrukken dat het voor hen het allerbelangrijkst is dat hun kind weer leert leren en in de context van de OZA ondersteund wordt om weer vertrouwen te krijgen in diens eigen kunnen. Overigens komt uit de interviews met professionals naar voren dat zij deze behoefte bij sommige kinderen en ouders ook signaleren. Echter, zij benadrukken vooral dat het zorgen voor een juiste balans tussen sociaal-emotioneel herstel en cognitieve prikkeling soms een zoektocht is en dat kinderen en ouders daar soms anders naar kijken dan zichzelf doen (in paragraaf 3.3 gaan we verder in op het perspectief en de ervaringen van de uitvoerend professionals).

Aantrekkelijke fysieke omgeving

Tot slot blijkt uit de interviews dat de fysieke omgeving en sfeer van de OZA maakt dat de kinderen zich daar goed voelen. Kinderen uitten dat zij de OZA-omgeving als rustiger, overzichtelijker en sfeervoller ervaren dan eerdere scholen. Dit draagt volgens hen sterk bij aan hun gevoel van veiligheid, ontspanning en concentratie. Kinderen noemen bijvoorbeeld dat er een gezellige zithoek is of dat de klas er leuk uitziet met planten en boeken, wat het doormaken van een dag op de OZA prettig maakt. Ook zijn op veel OZA's bewust plekken ingericht waar kinderen naar toe kunnen om als dat nodig is om spanning te ontladen, zoals een rustruimte of een ruimte waar kinderen even met dieren kunnen knuffelen. Uit de interviews met de kinderen blijkt dat het contrast met de eerdere school groot is als het gaat om de aantrekkelijkheid van de fysieke omgeving.

Positieve resultaten volgens kinderen en ouders

Zowel kinderen als ouders deelden in de gesprekken voorbeelden van kleine, maar betekenisvolle successen die de aanpak van de OZA oplevert daar waar het gaat om het schoolse leren en, vooral, het vertrouwen en plezier in het leren. Verschillende leerlingen vertelden trots dat zij op de OZA dingen hadden geleerd of hadden gedaan die eerder niet (goed) lukten, zoals een spreekbeurt houden of een goed cijfer halen. Succeservaringen werden bovendien vaak expliciet gevierd op de OZA. Dit lijkt bij de kinderen wederom meer gevoelens van zelfvertrouwen in het eigen kunnen met zich mee te brengen. Een ouder gaf aan dat haar zoon met een grote spreekangst op zijn OZA een presentatie heeft weten te houden, wat ook nog eens succesvol verliep. Een andere ouder vertelde over haar zoon die thuis weer uit zichzelf huiswerk maakt. Voor deze gezinnen lijken dit soort momenten mijlpalen van grote waarde, omdat ze vóór deelname aan de OZA ondenkbaar waren.

Naast een positieve uitkomst voor het schoolse leren en vertrouwen en plezier daarin, komt uit de interviews met de kinderen en ouders ook duidelijk het positieve effect van deelname aan de OZA op het algehele sociaal-emotioneel welzijn van de kinderen naar voren. Vrijwel alle kinderen gaven aan te voelen dat ze weer opbloeiden toen ze startten op de OZA. De kinderen beschreven de sfeer in de OZA als een sfeer die eraan bijdraagt dat ze nu zonder buikpijn of angst in de klas zitten. In de interviews vergelijken de kinderen hun gevoel nu ze op de OZA zitten met het gevoel van vóór deelname aan de OZA, en die verschillen lijken groot: daar waar ze hun gevoel vóór deelname met een onvoldoende duiden, geven alle kinderen een (ruim) voldoende voor hoe ze zich nu voelen. Zo zegt een 10-jarig meisje: *"Ik vind het een 10. Eerst was het een 4,"*. Een meisje van 16 geeft een 7 aan haar gevoel nu, tegenover een 1 voor haar situatie vóór deelname aan de OZA. Deze duiding in cijfers en de opmerkingen die de kinderen daarbij maakten, illustreren dat kinderen zich op de OZA veel beter voelen dan voorheen: ze gaan weer met plezier naar school en lijken aanzienlijk minder angst of stress te hebben. Waar veel van hen eerder met tegenzin, of soms zelfs helemaal niet, naar school ging, nemen ze nu meestal met een positief gevoel deel aan het OZA-programma.

Ouders gaven aan dat hun kind door deelname aan de OZA meer stabiliteit laat zien in gedrag, zoals minder uitbarstingen en minder spanning rond schooldagen.

Een moeder vatte het positieve effect van deelname aan de OZA op het sociaal-emotioneel welzijn van haar dochter treffend samen: *“Ze is veel minder down en negatief sinds ze hier zit.”*. Over die verbetering in het welzijn vertelden andere ouders ook. Kinderen komen niet meer huilend thuis of met hun vuisten gebald van frustratie, maar kunnen thuis vertellen over iets leuks dat ze hebben gedaan of geleerd. Een ouder vertelde dat haar kind met zoveel plezier naar de OZA gaat dat ze spontaan iets lekkers gebakken had voor de juf. Van de oudere leerlingen, ondanks dat enkele van hen benadrukken dat ze toe zijn aan een vervolgstap, geeft het merendeel aan dat de OZA hen gebracht waar ze nu staan: van sombere thuiszitter naar een leerling die weer durft te dromen. Dat perspectief klinkt door in bijvoorbeeld de woorden van de 12-jarige leerling die aangeeft te hopen dat hij steeds meer gemotiveerd is en nu weet wat hij wil leren op de middelbare school, en in de 16-jarige die weer toekomstplannen durft te maken en aangeeft dat hij misschien iets met ICT of techniek wil gaan doen en daarvoor binnenkort een vervolgstap gaat zetten.

Naast dat de meeste kinderen en ouders de positieve aspecten van deelname aan de OZA benadrukken geven enkele jongeren aan dat zij ondanks de positieve ervaringen soms toch met dubbele gevoelens naar school gaan: zij waarderen de begeleiding, maar ervaren school in algemene zin nog steeds als lastig of vermoeiend. Enkele kinderen die cognitief sterk zijn, benoemen dat de OZA hen sociaal-emotioneel helpt, maar dat het toch ook daar soms voor hen blijft zoeken naar een balans tussen rust, structuur en inhoudelijke uitdaging.

3.2.4. Ervaringen met de aanpak en werkwijze van de onderwijszorgarrangementen

In de vorige paragraaf zijn de voornaamste thema's besproken die naar voren kwamen in de gesprekken met kinderen en ouders over hun ervaringen met de OZA. In deze paragraaf gaan we dieper in op een aantal aspecten van de aanpak en werkwijze van de OZA die in de interviews met kinderen ouders ook naar voren kwamen. We gaan in op hoe in de OZA de duur van deelname en de opbouw van het programma bepaald wordt, hoe de zorgcomponent, ondersteuning en begeleiding bij onderwijs er uit zien, op welke manier ontwikkeldoelen bepaald worden en hoe monitoring vormgegeven wordt. Tevens belichten we hoe deze aanpak en werkwijze ervaren wordt door de kinderen en ouders.

Duur van deelname en opbouw

Uit de interviews met ouders maken we op dat ouder(s) en professionals in goed overleg bepalen hoe lang een kind op een OZA blijft. Daarbij wordt afgestemd op het ontwikkelingsperspectief, de behoefte van het kind en de mogelijkheden van de OZA. Tegelijkertijd zijn er ook arrangementen met een vooraf bepaalde eindduur, waarbij het kind na afloop van het traject terugstroomt naar regulier of speciaal (voortgezet) onderwijs. Bij sommige arrangementen is de insteek vooral deelname van korte duur, bijvoorbeeld één schooljaar, terwijl op andere OZA's kinderen in principe meerdere jaren achtereen deelnemen. Enkele ouders geven aan dat hun kind al ruim twee jaar op de OZA zit en pas uitstroomt als het daar echt aan toe is. De meeste OZA's werken stapsgewijs: een kind start met een beperkt aantal dagen of uren en bouwt dit langzaam op naarmate het vertrouwen en de belastbaarheid groeien.

Een moeder schetst hoe haar zoon begon met slechts een paar uur en nu, 2,5 jaar later, vrijwel volledig meedraait:

Ouder: *"We zijn begonnen met twee keer 2 of 3 uur. Eigenlijk had de behandelaar gezegd om te starten met twee keer een half uur per week, maar hij [zoon] wilde zelf zo graag. We hebben toen in samenspraak met school gezegd dat we kijken hoe ver hij komt. Eerst zou er gewerkt worden aan het vertrouwen. Stapje voor stapje ging hij van meer dagen naar school en nu gaat hij vier hele dagen naar school."*

Duidelijk is dat de duur dat een kind bij een OZA zit mede afhankelijk is van de opzet van de OZA, de specifieke zorgbehoefte en de onderwijsbehoefte van het kind.

Zorg, begeleiding en ondersteuning

De kracht van de OZA's ligt niet alleen in het onderwijs op maat, maar juist in de geïntegreerde zorgondersteuning, zo komt naar voren in de interviews met ouders en kinderen. Tijdens en rondom de (les)activiteiten in de OZA is er voortdurend aandacht voor het welzijn en de emoties van het kind. Deze zorg wordt soms expliciet aangeboden, bijvoorbeeld in de vorm van therapie binnen het rooster zoals logopedie of creatieve therapie voor jongere kinderen. Vaker nog is de ondersteuning geïntegreerd in de dagelijkse onderwijsaanpak. Naast dat zorgprofessionals met de kinderen werken in de klas, beschikken veel onderwijsprofessionals ook over aanvullende expertise, bijvoorbeeld als kindercoach of gedragsdeskundige. Zij passen deze aanvullende expertise dan direct toe in de omgang met en onderwijsbegeleiding van de kinderen.

Het geïntegreerde karakter van deze aanpak betekent dat begeleiding en ondersteuning direct kan worden ingezet zodra een kind dreigt vast te lopen, bijvoorbeeld bij paniek of overprikkeling. Door te zorgen voor de juiste expertise in de klas kunnen de onderwijs- en zorgprofessionals deze signalen snel herkennen en daarop reageren, bijvoorbeeld door het aanbieden van alternatieve activiteiten of door het tijdelijk uit de fysieke context halen van het kind. Sommige kinderen gaven aan te ervaren dat de begeleiding op de OZA het signaleert wanneer er bij hen sprake is van stress of spanning, waarna er gekeken wordt wat daaraan gedaan kan worden. Een leerling vertelt bijvoorbeeld dat hij, wanneer zijn hoofd vol zit, van de onderwijsprofessional van de OZA-klas gewoon even iets anders mag gaan doen, waarna het na een tijdje weer lukt om verder te gaan met de taak waar hij mee bezig was. Ouders geven aan dat deze aanpak veel escalaties lijkt te voorkomen. Ze vertelden dat woede-uitbarstingen en lichamelijke klachten, zoals hoofdpijn of buikpijn, aanzienlijk lijken te zijn afgenomen bij hun kinderen. Een moeder beschreef dit verschil als volgt:

"Hij doet zichzelf nu veel minder vaak pijn. Als hij vastloopt, bedenken ze samen oplossingen."

Naast de zorgprofessionals in de klas werken sommige OZA's waar nodig ook met externe zorgprofessionals. Enkele ouders noemen bijvoorbeeld de betrokkenheid van een orthopedagoog van een behandelende instelling die regelmatig aanschuift om de voortgang te bespreken of adviezen te geven. Ook de samenwerking met woongroepen of jeugdzorg, wanneer kinderen daar verblijven, wordt positief beoordeeld door ouders. Ouders waarderen met name dat er structureel contact is

tussen het onderwijs en de zorgprofessionals. Over het algemeen geven kinderen aan dat ze zich door deze integrale aanpak gezien en gesteund voelen. Het vertrouwen dat ze voelen in de begeleiding lijkt bij te dragen aan hun motivatie en gevoel van veiligheid.

Ontwikkeldoelen en monitoring

Voor de meeste kinderen binnen een OZA wordt een ontwikkelingsperspectiefplan (OPP) opgesteld, waarin zowel onderwijskundige als sociaal-emotionele doelen worden vastgelegd. Vrijwel alle ouders die wij spraken gaven aan dat zij inzage hebben in de doelen en regelmatig updates ontvangen over de voortgang van hun kind op de OZA. Bij de meeste OZA's vindt er minimaal per kwartaal een evaluatiegesprek plaats, aangevuld met korte tussentijdse verslagen of berichten van docenten. Een ouder zegt hierover:

“We krijgen wel elke vier á vijf weken een verslag of we spreken elkaar mondeling. De juf vraagt ook aan me of er behoefte is om erover te praten [...]. Ook wordt er met mij samen gespart.”

Ouders waarderen vaak ook de korte lijnen die bestaan met de OZA. Hoewel sommige ouders aangaven zich in het begin minder betrokken te voelen bij de planvorming, benadrukken de meesten dat de input van hen gaandeweg wel werd meegenomen.

Ook kinderen zelf lijken, zeker naarmate ze ouder zijn, actief gestimuleerd om mee te denken over hun ontwikkeldoelen. Een van de kinderen die we spraken gaf bijvoorbeeld aan graag biologie te willen proberen om beter te leren omgaan met teksten en dat hij dit heeft meegegeven tijdens zo'n ontwikkelgesprek. Dit kind gaf aan dat zijn idee serieus werd genomen en in de plannen werd opgenomen.

3.2.5. Samenwerking met en betrokkenheid van ouders

Binnen de OZA ervaren ouders een andere vorm van samenwerking dan zij gewend waren in het reguliere onderwijs, zo blijkt uit de interviews. In deze paragraaf beschrijven we hoe ouders de communicatie, betrokkenheid en ondersteuning vanuit de OZA-school beleven. Hun verhalen laten zien hoe een open en gelijkwaardige samenwerking bijdraagt aan vertrouwen, rust en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het kind.

Over het algemeen voelen ouders zich sterk betrokken als partner van de OZA in de driehoek kind-school-thuis. Ze voelen zich serieus genomen en nauwer betrokken bij het onderwijsproces van hun kind dan voorheen. Iets wat zij sterk waarderen gezien ze voordat hun kind aan de OZA deelnam vaak het idee hadden er alleen voor te staan of zelfs te moeten vechten voor passend onderwijs voor hun kind.

Ouder: De [naam OZA] is heel respectvol naar ouders toe. De ouder wordt echt erkend als een enorme kennisbaak, als de expert van het kind. Dat is echt heel mooi en fijn.”

Ouder: “Op deze [OZA-]school wordt mijn inbreng serieus genomen. Dat was eerder wel anders; toen werd alles wat ik zei tegen me gebruikt.”

Laagdrempelig contact en korte lijntjes

Een belangrijk verschil met de situatie vóór deelname aan de OZA is de informatieverstrekking. Vrijwel alle ouders prijzen de communicatie vanuit de OZA. Ouders omschrijven de OZA's als toegankelijk, open en altijd bereid tot overleg. Ook geven ze aan snel antwoord te krijgen op hun vragen. Onderwijsprofessionals en zorgprofessionals nemen regelmatig laagdrempelig contact op met ouders om te vertellen hoe het met hun kind gaat. Zo deelt een ouder: *"Ze [onderwijs- en zorgprofessionals van de OZA] laten elke dag wel even weten wat ze die dag gedaan hebben. Die betrokkenheid is heel goed."* (6O1)

Dagelijkse communicatie vindt vooral plaats via WhatsApp-berichten of een appgroep waar foto's, filmpjes of korte verslagen worden gedeeld. Ouders lijken dit erg te waarderen omdat ze op deze manier de ontwikkelingen en activiteiten die op de OZA plaatsvinden thuis kunnen bespreken met het kind. Daarnaast benadrukken ouders in de gesprekken dat ze de korte lijntjes met de school als prettig ervaren. Ouders geven aan dat als er iets is, ze relatief makkelijk iemand kunnen spreken. Een berichtje of telefoontje wordt snel beantwoord, en zo nodig wordt direct een afspraak, desnoods online, ingepland. Deze open communicatie geeft ouders veel vertrouwen.

Verschillende contactmomenten

Naast deze dagelijkse communicatie zijn er in alle OZA ook formele contactmomenten tussen ouders en OZA-professionals, zoals bijvoorbeeld evaluatiemomenten en besprekingen rondom het Ontwikkelingsperspectiefplan (OPP) van het kind. Ook bij cruciale beslissingen, zoals bij het bepalen van afronding van het OZA-traject voor het kind, of de keuze voor een vervolgstap, gaan de OZA's het gesprek hierover aan met de ouders. Soms wordt daarbij ook de externe hulpverlener of het samenwerkingsverband betrokken, zodat iedereen op één lijn zit. Ouders geven aan dat ze in deze samenwerking ervaren echt gelijkwaardig behandeld te worden.

Ook als er zich binnen de OZA specifieke gebeurtenissen of ontwikkelingen voordoen, dan zoeken de meeste OZA actief afstemming met ouders op. Zo vond in één OZA na een interne reorganisatie standaard meer overleg met ouders plaats, om hen tijdig te informeren over plannen en de voortgang, aldus een ouder van die betreffende OZA. Tevens is in sommige OZA's ouderbetrokkenheid ook in de organisatiestructuur meegenomen, bijvoorbeeld in een ouderraad. Ook worden er op een deel van de OZA-ouderavonden of andere bijeenkomsten voor alle ouders georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten wordt er dan door de OZA ook ruimte gecreëerd voor ouders om elkaar te ontmoeten en ervaringen te delen. Dit wordt door de ouders als waardevol gezien, omdat het een gevoel van herkenning en steun geeft. In één OZA hebben ouders zelfs op eigen initiatief een informeel netwerk gevormd om elkaar te informeren over mogelijkheden voor vervolgonderwijs.

Tot slot noemt een deel van de ouders uitnodigingen vanuit de OZA voor deelname aan klankbordgroepen en tevredenheidsspeilingen.

Stimuleren van contact onder ouders

Op een deel van de OZA worden ouderavonden of andere bijeenkomsten voor alle ouders georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten wordt er ruimte gecreëerd voor ouders om elkaar te ontmoeten en ervaringen te delen. Dit wordt door de ouders als waardevol gezien, omdat het een gevoel van herkenning en steun geeft. In één OZA hebben ouders zelfs op eigen initiatief een informeel netwerk gevormd om elkaar te informeren over mogelijkheden voor vervolgonderwijs.

Transparantie

De open en transparante aard van de communicatie vanuit de OZA naar de ouders wordt gewaardeerd door ouders. Zo noemt een aantal ouders de transparantie over de duur van de OZA, dat het in sommige gevallen een pilot betreft en er dus onzekerheid is of het OZA-aanbod over een langere periode gecontinueerd kan worden. Deze open houding lijkt ouders het gevoel te geven dat ze weten waar ze aan toe zijn en dat ze serieus worden genomen. Een ouder zegt hier bijvoorbeeld het volgende over:

“Het [de OZA] is een pilot tot 2028, daar zijn ze duidelijk over, ook al geeft dat onzekerheid. Maar er is nog geen duidelijk antwoord hierop wat er na komt.”

Praktische ondersteuning

Daarnaast lijken de OZA's bij praktische zaken concrete ondersteuning te bieden aan ouders. Zo gaven ouders aan dat de OZA's hen helpen bij het aanvragen van leerlingenvervoer. Omdat OZA's vaak gespecialiseerde voorzieningen zijn, liggen ze zelden in de directe omgeving van het gezin. Voor veel van de ouders die wij spraken betekende dit dat zij dagelijks of meerdere keren per week extra reistijd moeten inplannen of afhankelijk zijn van leerlingenvervoer. In enkele gevallen namen de professionals van de OZA hierin zelfs een actieve rol door bijvoorbeeld brieven aan de gemeente te schrijven om taxivervoer te regelen. Een ouder vertelt dat de leerkracht *“een heel document heeft gemaakt en naar de gemeente heeft gestuurd”* om vervoer te regelen. Dat soort inspanningen, al leveren ze niet altijd direct resultaat op, worden enorm gewaardeerd door de ouders.

3.2.6. Toekomstperspectief

De onvermijdelijke vraag die bij veel ouders (en kinderen) die wij spraken leeft, is wat gebeurt er na deelname aan de OZA? Hoe ziet de vervolgstap eruit na afloop van het traject? Uit de gesprekken met ouders en kinderen blijkt dat er verschillende wegen worden bewandeld om antwoorden op deze vragen te vinden. Tegelijk blijkt ook dat er, als het om de toekomst van de OZA en de kinderen die nu deelnamen aan de OZA gaat, zorgen leven bij een deel van de ouders.

Verschillende vervolgtrajecten

Voor een deel van de kinderen is de OZA een tijdelijk tussenstation richting regulier of gespecialiseerd onderwijs. Zodra zij voldoende zijn hersteld en vooruitgegaan, kunnen ze stap voor stap terugstromen naar regulier of speciaal onderwijs (de eerdere school van inschrijving of naar een andere school). Een ander deel van de kinderen stroomt na deelname aan de OZA door naar een passende plek in een zorginstelling, bijvoorbeeld een dagopvang. Oudere kinderen stromen soms door naar arbeid.

Het bepalen van de juiste vervolgstap gebeurt zorgvuldig en geleidelijk en overhaaste terug of doorplaatsingen worden vermeden. Soms volgen kinderen een hybride traject, waarbij ze enkele dagen per week naar de OZA gaan en de overige dagen naar een reguliere of speciale school, dagopvang of arbeid. Ouders zijn over het algemeen positief over deze aanpak: ze merken dat hun kind met hernieuwd vertrouwen de volgende stap kan zetten. Zo vertelt een moeder trots over haar zoon die door gaat stromen naar het regulier onderwijs:

“Hij scoort nu zo goed dat hij naar de TL [vmbo theoretische leerweg] kan, op een techniekschool. Zonder dit [meedoen aan het OZA-programma] was het een taaie klus geworden, maar nu kijkt hij er zelfs naar uit.”

Ook een andere jongen, die aanvankelijk op weg was naar het speciaal onderwijs, kan dankzij zijn traject in de OZA toch naar een reguliere middelbare school (zij het met kleinere klassen en extra begeleiding). Voor deze kinderen fungeert de OZA dus als springplank richting passend regulier of gespecialiseerd onderwijs, waarbij hun terugkeer zorgvuldig wordt opgebouwd met oog voor wat ze aankunnen.

Voor een kleine groep kinderen lijkt het toekomstperspectief anders te liggen: sommige leerlingen blijven intensieve zorg- en onderwijsondersteuning nodig hebben. Zij blijven langer – of zelfs permanent – in een gecombineerde onderwijs-zorgomgeving. Voor deze kinderen is de OZA in feite geen doorstroomvoorziening maar dé plek waar ze langdurig op hun plaats zouden zijn. Zo geldt dit bijvoorbeeld voor een jong kind met een ernstige ontwikkelingsachterstand en autisme die op een OZA zit. De meeste OZA werken echter met een maximale inschrijfperiode (variërend van één of een paar jaren) per leerling, wat ouders van kinderen voor wie de OZA dé plek blijkt in onzekerheid brengt over de toekomst. In de praktijk stromen deze kinderen na deelname aan de OZA vaak toch door naar een vorm van onderwijs, zoals cluster 3 of 4, soms met aanvullende zorg. In enkele gevallen wordt een kind op een zorgplek, zoals een dagbesteding geplaatst. Ouders van deze kinderen delen hun wens dat bij de verankering van OZA als structurele voorziening ook de optie wordt meegenomen dat kinderen met langdurige ondersteuningsbehoeften op de OZA kunnen blijven rekenen.

Overgang naar het voortgezet onderwijs

Met name de overgang naar het voortgezet onderwijs is een belangrijk thema voor OZA-kinderen in de basisschoolleeftijd. Vroeg of laat komt rond 12-jarige leeftijd het moment van de stap naar de middelbare school, en ouders en OZA-teams bereiden dit gezamenlijk grondig voor. Er gaat volgens ouders veel tijd en aandacht uit naar het vinden van een geschikte vervolgplek. Vaak is dit niet een reguliere middelbare school zoals alle andere, maar een school die bekendstaat om kleinere klassen of extra begeleiding, of een speciaal traject binnen het voortgezet onderwijs (bijvoorbeeld een “kopklas” of een praktijkgerichte klas waar op een vergelijkbare manier gewerkt wordt als in de OZA). In sommige regio’s zijn specifieke doorstroomklassen opgezet of in

ontwikkeling, zodat OZA-leerlingen hun weg kunnen vervolgen in een vergelijkbare setting in het VO alvorens ze eventueel doorstromen naar reguliere klassen in het VO. Ouders ervaren zo'n tussenstap als zeer waardevol. Zo spreekt een moeder de hoop uit dat "er meer van dit soort klassen komen, ook voor de middelbare school, graag breder uitrollen dit soort initiatieven."

In enkele gevallen is een OZA-klas al ingebed in een middelbare school. In deze gevallen raken leerlingen al vertrouwd met de middelbare schoolomgeving en zijn de lijnen met de reguliere VO-docenten kort. Volgens ouders en professionals maakt dit de uiteindelijke overstap minder ingrijpend en verloopt die vaak soepeler. Waar mogelijk wordt de overgang verder versoepeld door proefdraaidagen en een warme overdracht: veel kinderen voor wie de overstap eraan komt zijn al op bezoek geweest bij hun nieuwe school, vaak samen met iemand van de OZA, om de angst voor het onbekende weg te nemen. Een ouder vertelde ons over een kennismakingsmoment op de middelbare school waar zelfs een OZA-begeleider aanwezig was om te zorgen voor een goede overdracht van informatie. Zulke korte lijntjes tussen de OZA en de vervolgschool geven zowel het kind als de ouders vertrouwen, zo blijkt uit de interviews. De begeleidende professionals van de OZA spelen hierin een grote rol: zij adviseren de nieuwe school, delen handige tips over het kind en blijven soms in de beginfase nog op de achtergrond betrokken.

Toch verloopt niet elke overgang vlekkeloos. Voor sommige kinderen blijkt het een uitdaging om een passende plek te vinden of voldoende ondersteuning te krijgen bij de vervolgstap richting het VO. Zo kwam een kind uiteindelijk in het privéonderwijs terecht omdat er geen andere geschikte plek beschikbaar was. Bij een ander kind ontbrak aanvankelijk goede begeleiding bij de overgang naar het mbo; pas na aandringen van de ouder werd extra hulp bij de overgang vanuit de OZA geboden. Dergelijke voorbeelden laten zien dat, ondanks de positieve effecten van de OZA, er nog aandacht nodig is voor het vinden van een juiste vervolgplek én bij het begeleiden van leerlingen bij de overgang. Een aantal ouders drukt de wens uit dat de OZA informatie over vervolgonderwijs nog proactiever met hen deelt om stress bij ouders te voorkomen die niet goed op de hoogte zijn van de mogelijkheden. Tegelijk vertelt een andere ouder dat ouders van de OZA zelf het initiatief hebben genomen en een informeel netwerk hebben gevormd om elkaar te informeren over vervolgonderwijs en hun ervaringen met de zoektocht te delen.

Het nemen van een vervolgstap na het OZA-traject betekent ook afscheid nemen van de OZA. Voor ouders brengt het afronden van het OZA-traject gemengde gevoelens met zich mee. Enerzijds zijn ze opgelucht en blij dat hun kind zich zo heeft ontwikkeld dat een vervolgstap in het reguliere (of specialistische) systeem mogelijk is. Anderzijds is er onzekerheid en vrees: kan het reguliere onderwijs het nu wél aan? Valt hun kind niet terug in oude patronen zonder de intensieve ondersteuning? Ouders hopen vurig dat de in de OZA opgedane kennis, ervaringen en aanpak niet verloren gaan bij de

vervolgplek. Het liefst zien ze dat de kenmerkende elementen van de OZA – kleinschaligheid, maatwerk, integrale ondersteuning – ook in het vervolgonderwijs beschikbaar blijven voor hun kind.

Sommige ouders hebben samen met het OZA-team al een compleet vervolgtraject uitgestippeld, inclusief eventuele hulptroepen voor thuis. Zo vertelde een moeder dat er gezinsbegeleiding aan huis stand-by staat om de overgang naar de middelbare school te ondersteunen, voor het geval haar dochter daar weer tegen moeilijkheden aanloopt. Die proactieve houding geeft het gezin vertrouwen dat ze eventuele terugval snel kunnen opvangen.

Behoefte aan uitbreiding en meer regionale dekking

Gezien de positieve ervaringen van de meeste kinderen en ouders die wij spraken, komt in een aantal gesprekken de behoefte aan uitbreiding van het OZA-aanbod naar voren. Zowel ouders als kinderen pleiten voor voortzetting en uitbreiding van het soort geïntegreerde trajecten als wat OZA bieden, aangezien de aanpassingen in een reguliere onderwijssetting voor veel van deze kinderen niet voldoende blijkt te zijn. Een jongen uit een OZA-groep riep bijvoorbeeld enthousiast:

“Meer van dit soort dingen maken. Dat kinderen met hun handen kunnen werken en dingen kunnen doen. Meer [naam OZA] in heel Nederland!”

Naast dat kinderen en ouders pleiten voor uitbreiding van het OZA-aanbod, wijst een aantal ouders ook op de noodzaak van meer regionale spreiding waardoor de OZA beter bereikbaar zijn voor meer ouder. Een moeder, via haar kind verbonden aan een andere OZA, gaf aan dat ze hoopt dat er méér klassen komen zoals de OZA-klas van haar kind, het liefst dicht bij huis. In haar ogen zijn dit soort scholen namelijk heel goed voor de toekomst van deze kinderen. Deze wensen en overtuigingen worden breed gedeeld door de geïnterviewde ouders. Veel van de gesproken ouders dringen erop aan dat succesvolle initiatieven als de OZA een vaste plek krijgen in het onderwijslandschap, zodat continuïteit voor de toekomst van hun kinderen is verzekerd.

Zorgen over continuering van de OZA

Uit de gesprekken met ouders blijkt dat zij zich ervan bewust zijn dat de meeste OZA gestart zijn als initiatief binnen de door de ministeries geboden experimenteerruimte. De meeste ouders hebben via communicatie van de OZA vernomen dat het om een tijdelijk initiatief gaat. Uit de gesprekken met de ouders spreekt zorg wat betreft de continuïteit en de duurzaamheid van het OZA-aanbod. Zo stelt een van de ouders:

“Ze zitten in een experimenteerfase tot 2028. Stel dat men besluit: we stoppen hiermee... wat dan?”

Dit is een onzekerheid die leeft bij meerdere ouders. Wanneer zij zich hierover uiten pleiten zij voor continuïteit en structurele verankering van dit soort voorzieningen, zodat ook andere kinderen in de toekomst gebruik kunnen blijven maken van een OZA-aanbod. Bemoedigend is dat uit de gesprekken blijkt dat in sommige regio's al wordt nagedacht over hoe de succesvolle elementen van OZA's een vaste plaats kunnen krijgen in het onderwijsbestel, om dergelijke continuïteit te waarborgen.

3.2.7. Samenvattend: het perspectief en de ervaringen van kinderen en ouders op de OZA

De interviews die met kinderen en ouders gevoerd zijn in de context van deze kwalitatieve studie laten zien dat de situatie van de kinderen vóór deelname aan een OZA vaak werd gekenmerkt door een complexe wisselwerking van persoonlijke en structurele factoren, waaronder een gebrek aan passende kennis en ondersteuning binnen het reguliere onderwijs. Ouders en kinderen voelden zich niet begrepen en ervoeren het ontbreken van maatwerk, wat leidde tot negatieve gevolgen voor kind, ouder en gezin. Dit vormde de aanleiding voor de zoektocht naar een plek waar het kind zich wél veilig, gezien en ondersteund kon voelen.

De weg naar een OZA wordt door bijna alle ouders omschreven als intensief en soms frustrerend, met gevoelens van onzekerheid, bureaucratische tegenwerking en onduidelijkheid over beschikbare mogelijkheden. Toch overheerst achteraf opluchting en dankbaarheid: de inspanning bleek de moeite waard omdat hun kind eindelijk een plek vond die aansloot bij zijn of haar behoeften. Voor de ouders die wij spraken weegt het eindresultaat – een omgeving waar hun kind sociaal-emotioneel herstelt en weer tot ontwikkeling komt – ruimschoots op tegen het moeizame traject om er te komen. Wel komt duidelijk in de gesprekken naar voren dat het voorafgaande traject zwaar en ingewikkeld kan zijn. Het is daarom belangrijk om te kijken hoe het traject minder belastend kan worden.

Kinderen ervaren de OZA als een plek waar zij zich veilig, begrepen en gewaardeerd voelen. Ze werken weer met plezier aan hun ontwikkeling, krijgen passende ondersteuning en doen weer sociale relaties op. Voor velen betekent deelname een keerpunt: van uitval naar herstel en nieuwe toekomstperspectieven. De ervaringen verschillen echter op sommige punten tussen kinderen van verschillende leeftijden en met verschillende cognitieve capaciteiten: Jongere kinderen en kinderen die vooral behoefte hebben aan rust en emotionele veiligheid voelen zich doorgaans goed op hun plek. Oudere en cognitief sterkere leerlingen waarderen de geborgenheid, maar benoemen vaker de grenzen van het aanbod en maken zich zorgen over hun vervolgtraject. Ondanks deze verschillen overheerst het gevoel dat de OZA hen helpt vooruit te komen, zowel sociaal en emotioneel als in hun leerproces.

Het aanbod en de aanpak van de OZA verschillen per kind en situatie, zo blijkt uit de ervaringen van kinderen en ouders. De nadruk van het OZA-aanbod ligt in eerste instantie met name op de sociaal-emotionele aspecten van ontwikkeling en sociale vaardigheden. Elementen van het onderwijsprogramma worden, wanneer dat mogelijk is, zonder druk langzaamaan geïntroduceerd al naar gelang wat het kind aankan. Vaak wordt deelname aan het programma stapsgewijs opgebouwd in overleg met ouders en professionals. De geïntegreerde zorgcomponent vormt een belangrijke kracht, doordat onderwijs en zorg nauw verweven zijn en er direct kan worden ingegrepen bij spanningen of overprikkeling. Voor ieder kind worden ontwikkeldoelen vastgelegd in een OPP, waarbij ouders en kinderen actief betrokken zijn bij evaluaties en planvorming. Dit versterkt motivatie, veiligheid en persoonlijke groei.

De samenwerking tussen de OZA en ouders wordt door ouders ervaren als open, toegankelijk en gelijkwaardig. Zij voelen zich serieus genomen en goed geïnformeerd, zowel via informele kanalen als tijdens formele contactmomenten. Deze transparante aanpak versterkt het vertrouwen en maakt ouders actieve partners in het ontwikkelproces van hun kind. Ondanks dat een deel van de ouders aangeeft meer behoefte aan ondersteuning te hebben, waardeert het overgrote deel van de ouders de praktische ondersteuning die ze van de OZA ontvangen, zoals hulp bij vervoer en vervolgonderwijs. Dit draagt voor hen bij aan een gevoel van gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het welzijn en de ontwikkeling van hun kind. Het grootste deel van het OZA-aanbod is opgezet in het kader van de tijdelijke experimenteerregeling vanuit het Rijk. Vervolg van zowel het OZA-experiment als de stappen van individuele leerlingen zijn allerm minst helemaal uitgekristalliseerd. Dit brengt voor een deel van de betrokkenen onzekerheid voor de toekomst met zich mee. Tegelijk schetsen de ervaringen van ouders en kinderen een duidelijk verbeterd toekomstperspectief. Voor velen van de kinderen en ouders die we gesproken hebben is de OZA een onmisbare springplank gebleken, waardoor ontwikkeling en participatie weer binnen handbereik komen. Van de kinderen die dreigden uit het onderwijs te vallen, hebben de meeste weer plannen en vooruitzichten: van doorstromen naar het reguliere vo tot het maken van nieuwe vrienden of het nastreven van een beroep. Ouders die de hoop bijna hadden opgegeven, durven opnieuw te dromen over de ontwikkeling van hun kind.

3.3 Het perspectief en de ervaringen van uitvoerend professionals en samenwerkingspartners

In deze paragraaf bespreken we de uitkomsten van de interviews met de uitvoerend professionals en samenwerkingspartners van de negen onderzochte OZA's. Achtereenvolgens gaan we in op de rollen van de verschillende partijen in en rondom de OZA, organisatie en samenwerking, de afwijkingsmogelijkheden en keuzes die daaromtrent gemaakt zijn, opbrengsten, en evaluatie en doorontwikkeling.

3.3.1. Rollen van de verschillende partijen in en rondom de onderwijszorgarrangementen

De organisatie rondom de OZA's kent een grote mate van variatie, afhankelijk van de lokale context, het type voorziening en aanbod van de OZA en de betrokken partijen, zo blijkt uit de gesprekken met samenwerkingspartners en uitvoerend professionals. Bij alle onderzochte OZA's hebben in elk geval een onderwijsinstelling, een zorgorganisatie, een samenwerkingsverband en een gemeentelijke voorziening een rol.

Onderwijsinstellingen zijn in de meeste gevallen verantwoordelijk voor de dagelijkse uitvoering van het onderwijsaanbod binnen de OZA's. Zij leveren leerkrachten/docenten, coördinatoren, in een aantal gevallen een gedragswetenschapper (zoals een orthopedagoog) en in de meeste gevallen ook de fysieke locatie.

Zorgorganisaties zijn verantwoordelijk voor het bieden van jeugdhulp, gedragsbegeleiding en specialistische ondersteuning. In de meeste OZA's is zorg integraal meegenomen in het programma van de OZA's. Vaak zijn zorgprofessionals dan structureel onderdeel van het uitvoerend team van de OZA. In die gevallen is er (één dag, enkele dagen per week of elke dag) een zorgprofessional aanwezig in de klas of op de andere locatie waar het kind onderwijs ontvangt. Bij een aantal OZA's zijn zorgprofessionals niet (vaak) direct aan het werk met kinderen als zij bij de OZA zijn. Begeleiding en behandeling vindt dan (vaak vanuit verschillende zorgpartijen) plaats op individuele basis op een locatie van de desbetreffende zorgpartij. Bij die OZA's vindt periodiek overleg plaats over de ontwikkeling van het kind tussen de (onderwijs)professionals van de OZA en de zorgpartij, waarbij ook vaak ouders aanwezig zijn. Hiernaast komen ook andere manieren van integratie van onderwijs en zorg binnen de OZA voor, zoals bijvoorbeeld bij een OZA waar alle leerkrachten aanvullend een zorgopleiding hebben gevolgd. Zodoende konden de leerkrachten, ondersteund door een autismedoach (zpz'er), in de begeleiding van de leerlingen op passende wijze inspelen op hun zorg- en ondersteuningsbehoefte.

Samenwerkingsverbanden vervullen in de OZA een verbindende en coördinerende rol. Zij zijn betrokken bij toelating en afstemming en zorgen ervoor dat er voldoende voorzieningen zijn. In het gesprek met samenwerkingspartners van een van de OZA's wordt deze rol als volgt omschreven:

“Het samenwerkingsverband is verantwoordelijk voor het dekkend netwerk in de regio. Zij moeten ervoor zorgen dat er voldoende voorzieningen zijn om geen kind tussen wal en schip te laten vallen.”.

Gemeenten zijn betrokken vanuit het sociaal domein, jeugdbeleid of via doorstroomcoaches. De rol van gemeentemedewerkers varieert van beleidsmatig tot uitvoerend. Zo wordt vanuit de gemeente een doorstroomcoach ingezet om leerlingen die (tijdelijk) niet naar school gaan in nauwe afstemming met alle betrokken partijen (inclusief ouders), te begeleiden en terug te leiden naar een passende onderwijs(zorg)plek. In de OZA's die in dit onderzoek zijn betrokken nemen gemeentemedewerkers vaak structureel deel aan de overlegstructuur rondom de OZA. Zij sturen op beleidsmatige kaders en faciliteren de inkoop van de zorg.

3.3.2. Organisatie en samenwerking in en rondom de onderwijszorgarrangementen

Bij alle onderzochte OZA's is sprake van samenwerking tussen onderwijsinstellingen, zorgorganisaties, samenwerkingsverbanden en gemeentelijke voorzieningen, zoals naar voren kwam in paragraaf 3.3.1. Bovendien wordt in alle OZA's samengewerkt met kinderen en ouders. De intensiteit en vorm van samenwerking worden vaak afgestemd op de lokale omstandigheden, het soort OZA, het aanbod en de doelgroep.

De samenwerking tussen de uiteenlopende partijen vindt plaats op verschillende momenten en in verschillende settingen. Zo kan er overleg plaatsvinden bij het zoeken naar een plek en de toelating van leerlingen, tijdens de daadwerkelijke begeleiding van leerlingen op een OZA, bij de monitoring van voortgang van

individuele leerlingen en bij de doorontwikkeling van het arrangement. Meerdere OZA's werken hiervoor met multidisciplinaire overlegstructuren, zoals kernteams of toeleidingsoverleggen, waarin professionals vanuit verschillende domeinen gezamenlijk casuïstiek bespreken en beleid afstemmen.

Afhankelijk van de vorm van het aanbod van de OZA is de organisatie en samenwerking van partijen daaromheen meer of minder flexibel. Zo vraagt bijvoorbeeld een individueel aanbod aan kinderen thuis meer flexibiliteit dan een onderwijsaanbod op een zorglocatie zoals bijvoorbeeld een dagopvang of een aanbod in een school voor regulier of gespecialiseerd onderwijs in een zorgklas waar óók onderwijs wordt aangeboden (een zorg-onderwijsklas). De samenwerkingspartners die gesproken zijn voor dit onderzoek geven aan dat er nog weinig samengewerkt wordt met andere OZA's. Wel is er behoefte aan meer uitwisseling, bijvoorbeeld via een overkoepelend platform of gezamenlijke bijeenkomsten. In enkele gevallen komt samenwerking met andere OZA's wel voor. De samenwerking staat dan vooral in het teken van het uitwisselen van ervaringen en informatie.

Samenwerking tussen partijen

Binnen de OZA wordt intensief samengewerkt door uiteenlopende betrokkenen. Deze samenwerking wordt door betrokkenen overwegend positief ervaren. Respondenten benoemen dat de intensieve samenwerking tussen onderwijs, zorg, gemeente en samenwerkingsverbanden leidt tot betere afstemming, snellere besluitvorming en meer maatwerk voor leerlingen.

De samenwerking tussen onderwijs en zorg binnen de OZA's wordt door zowel uitvoerend professionals als samenwerkingspartners als intensief en noodzakelijk ervaren om maatwerk te kunnen bieden aan kinderen met complexe ondersteuningsbehoeften. In vrijwel alle interviews wordt benadrukt dat binnen OZA's onderwijs en zorg echt als verschillende partijen worden gezien, met disciplines die elkaar aanvullen en versterken.

“Onderwijs, behandeling en dagbesteding/zorg voeg je samen om voor elk kind een meest optimaal pakket samen te stellen.”.

De combinatie van onderwijs en zorg krijgt in de praktijk van OZA's op verschillende manieren vorm. Sommige OZA's hebben een duidelijke verdeling tussen onderwijs en zorg, met aparte doelen (of aparte plannen) voor onderwijs en zorg. Vaak zijn de onderwijs- en zorgprofessionals in deze OZA's werkzaam in verschillende ruimtes. In andere OZA's is er juist geen duidelijke scheiding tussen onderwijs en zorg en vindt het onderwijs en zorgaanbod meer geïntegreerd en ook in dezelfde fysieke ruimte plaats. Zo zijn in sommige OZA's zorgprofessionals structureel aanwezig in de klas en is er een continue samenwerking en wisselwerking tussen de onderwijs- en zorgprofessionals. De meeste kinderen die wij spraken maakten geen onderscheid tussen onderwijs- en zorgprofessionals en velen wisten ook niet welke medewerker een onderwijs- of zorgprofessional is. Een voorbeeld is een OZA waar naast twee leraren en een onderwijsassistent op een klas van 28 kinderen, ook een dekkend netwerk met zorgpartners aanwezig is die met hen samenwerken. Hoewel OZA's vaak werken met kleinere klassen, is dat niet altijd het geval. Sommige OZA's hebben

grotere groepen, maar compenseren dit met extra (zorg)personeel. Een ander voorbeeld is een OZA waar in elke klas een docent en een zorgprofessional aanwezig zijn op tien kinderen.

De afstemming tussen onderwijs en zorg verschilt per OZA en vindt plaats op uiteenlopende manieren, bijvoorbeeld in multidisciplinaire overleggen, leerlingbesprekingen en informele contactmomenten. De multidisciplinaire overlegstructuren (zoals kernteams of toeleidingsoverleggen) waarin professionals vanuit verschillende domeinen gezamenlijk casuïstiek bespreken en beleid afstemmen, worden als waardevol ervaren. Deze overleggen dragen volgens de deelnemers bij aan een gedeeld verantwoordelijkheidsgevoel en het voorkomen van uitval van de leerlingen. Bij veel OZA's vindt elke zes tot acht weken over elke leerling overleg plaats tussen de onderwijsprofessionals, orthopedagogen en betrokken zorgpartijen, waarbij doelen en voortgang worden besproken en afgestemd.

In de praktijk blijkt het soms een uitdaging om alle partijen structureel aan tafel te krijgen, zeker bij individuele begeleidingstrajecten. De samenwerking binnen de OZA vraagt volgens de onderwijs- en zorgprofessionals om flexibiliteit, creativiteit en het vermogen om over de grenzen van het eigen vakgebied heen te kijken.

“Contact tussen zorg en onderwijs was er al, maar is nu echt bestendigd doordat we intensiever kunnen samenwerken. Er zit meer diepgang in, nu alle kinderen hier op school zijn ingeschreven. De directeur is er echt voor gaan staan dat ieder kind onderwijs verdient.”.

Ook de laagdrempelige communicatie tussen onderwijs- en zorgprofessionals wordt als positief ervaren. In sommige OZA's zijn zorgprofessionals structureel onderdeel van het onderwijsteam, wat zorgt voor korte lijnen en directe afstemming:

“Je kunt als jeugdhulpmedewerker onderdeel worden van een onderwijsteam. Dan weet je ook: wat is hier nodig en wie gaat het doen? Soms duidelijk bij zorg of school, maar het wordt pas leuk als het over het grijze gebied gaat waar het niet duidelijk is of het een onderwijs of jeugdvraag is. Dan is het nodig dat je elkaar kent.”.

Daarnaast wordt de gezamenlijke inzet voor het kind als verbindend ervaren. Respondenten geven aan dat de gezamenlijke afstemming over doelen en het met elkaar reflecteren op zowel het onderwijs- als het zorgplan leidt tot meer samenhang en effectiviteit in de begeleiding.

Op uitvoeringsniveau is de rolverdeling tussen professionals doorgaans helder: leerkrachten zijn verantwoordelijk voor het onderwijs, terwijl zorgprofessionals zich richten op het sociaal-emotionele en gedragsmatige deel. In sommige OZA's zijn orthopedagogen of gedragswetenschappers structureel betrokken bij de begeleiding en afstemming. De inzet van fte's verschilt per locatie en arrangement, maar er wordt in de meeste gevallen gestreefd naar een evenwichtige verdeling, afgestemd op de ondersteuningsbehoefte van de leerlingen. Hoewel de samenwerking tussen onderwijs en zorg binnen OZA's door alle professionals als waardevol en noodzakelijk wordt ervaren, worden er ook knelpunten en uitdagingen ervaren. Een terugkerend

thema is de complexiteit van het systeem en de verschillen in werkwijzen, taal en verantwoordelijkheden tussen domeinen. Dit kan leiden tot misverstanden, vertragingen en onduidelijkheid over wie waarvoor verantwoordelijk is. De complexiteit van wet- en regelgeving en de gescheiden financieringsstromen maken samenwerking geregeld lastig.

In sommige OZA's wordt aangegeven dat de samenwerking met gemeenten en samenwerkingsverbanden in het bijzonder moeizaam verloopt, bijvoorbeeld vanwege verschillen in interpretatie van regelgeving of financieringsstructuren. Ook verschillende administratieve systemen en privacyregels zorgen voor praktische belemmeringen:

“We hebben een apart zorg- en onderwijssysteem. Het mag wel met elkaar gedeeld worden, maar het mag niet in één systeem in verband met AVG-privacy. Ook ouders moeten inloggen op die aparte systemen. Geen eigen systeem mogelijk want dat kan alleen bij volledig zorg óf onderwijs. En je moet voor allebei de systemen voldoen aan de voorwaarden daarvan”.

Een ander knelpunt is het afstemmen van de jaarcycli en overlegmomenten van de onderwijs- en zorgorganisaties, zoals de start van het jaar voor onderwijs na de zomervakantie, en de start van het jaar voor zorg op 1 januari. Ten slotte zijn er verschillen in cultuur en werkwijze tussen onderwijs en zorg. Zo werd genoemd dat onderwijsprofessionals doelgericht en planmatig werken, terwijl zorgprofessionals vaker een meer volgend en flexibel perspectief hanteren, waarbij het tempo en de richting van het traject meer door het kind en diens familie worden bepaald. De knelpunten vragen om voortdurende afstemming en kunnen soms tot misverstanden of verschillende verwachtingen leiden binnen de samenwerking. De knelpunten maken dat het soms lastig is om zorgprofessionals structureel in de klas te krijgen. Dit leidt er in de praktijk van sommige OZA toe dat leerkrachten soms ook zorgtaken op zich nemen, wat niet altijd wenselijk is omdat ze daar vaak niet voor geschoold zijn.

Daarnaast wordt ook hier de afhankelijkheid van externe partijen en de complexiteit van aanbestedingen en wachtlijsten als belemmerend voor een succesvolle samenwerking tussen onderwijs en zorg genoemd. Ook de kwaliteit van sommige zorgaanbieders laat volgens enkele samenwerkingspartners soms te wensen over, wat risico's met zich meebrengt voor de continuïteit en effectiviteit van het arrangement. Bovendien zijn niet alle leerkrachten toegerust op het werken met de doelgroep (bijvoorbeeld door gebrek aan kennis en vaardigheden), bijvoorbeeld wanneer docenten vanuit een reguliere vo-school enkele uren per week op een OZA werken. Deze docenten hebben bij een deel van de OZA's moeite hierbij aan te sluiten of af te wijken van hun reguliere doelen.

Ondanks deze knelpunten overheerst bij de uitvoerend professionals en samenwerkingspartners een positief gevoel over de gezamenlijke inzet en het effect op de kinderen. De samenwerkingspartners zien duidelijke voordelen in het verbinden van onderwijs en zorg. De samenwerking biedt ruimte om maatwerk te leveren, rust en tijd te geven aan leerlingen, en hen zo te helpen in hun ontwikkeling. Door de combinatie van onderwijs en zorg kunnen leerlingen in hun eigen tempo werken aan

cognitieve en overstijgende doelen, en wordt schooltrauma (wat bij veel leerlingen aanwezig is) vaak doorbroken.

De samenwerking leidt volgens uitvoerend professionals tot meer passende oplossingen voor kinderen (en hun gezinnen), en het gezamenlijk werken aan ontwikkelingsdoelen (en het betrekken van ouders en kinderen bij het proces) zorgt voor een integrale en duurzame aanpak en maakt maatwerk mogelijk. Hierdoor voelen kinderen zich veiliger, ontwikkelen ze meer zelfvertrouwen en komen ze beter tot leren.

Een voorbeeld is een OZA waar kinderen die vastlopen in het reguliere onderwijs door, bijvoorbeeld, een laag zelfbeeld of gebrek aan succeservaringen, op een andere manier worden benaderd. Hier wordt niet alleen gewerkt aan schoolvakken, maar vooral aan executieve functies, sociale vaardigheden en zelfvertrouwen, met veel ruimte voor thematisch en praktisch leren. Het programma wordt steeds afgestemd op de individuele behoeften van het kind, waarbij motivatie en het vermogen om te leren in een praktische setting centraal staan. Ook wordt het delen van kennis en het gezamenlijk monitoren van de voortgang als waardevol ervaren.

Zo ontstaat een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het succes van het traject en de ontwikkeling van het kind.

Verbeterpunten liggen volgens de samenwerkingspartners vooral in het centraler organiseren van financiering en het verder optimaliseren van de samenwerking tussen onderwijs en zorg. Zo wordt gepleit voor meer gezamenlijke producten, zoals gezamenlijke ontwikkelplannen voor leerlingen waar onderwijs- en zorgdoelen geïntegreerd zijn en duidelijke afspraken over verantwoordelijkheden, zodat de expertise van beide domeinen nog beter benut kan worden.

Samenwerking met ouders

De samenwerking met ouders wordt binnen de meeste OZA's als essentieel gezien voor het slagen van het traject van het kind, aldus de uitvoerend professionals. De samenwerking is intensief en komt bijvoorbeeld tot uiting in het delen van informatie, het betrekken bij het traject, en het bieden van ondersteuning aan de ouders. Veel ouders hebben negatieve ervaringen opgedaan met onderwijs en dit vertrouwen moet hersteld worden, aldus uitvoerend professionals en samenwerkingspartners.

Wat betreft het delen van informatie over de ontwikkeling van het kind en het programma, geven professionals aan dat dit op verschillende manieren gebeurt. Ouders worden op de hoogte gehouden via regelmatige evaluatiegesprekken, telefoontjes, e-mails of digitale communicatieplatforms. In sommige OZA's ontvangen ouders periodiek een nieuwsbrief of maandbericht over de voortgang van hun kind en de activiteiten binnen de OZA. Daarnaast organiseren sommige OZA's koffie-middagen, huisbezoeken of informele contactmomenten om de drempel voor ouders te verlagen en hen meer te betrekken bij het traject. Veel OZA's hebben korte lijntjes met ouders en nemen direct contact op wanneer er iets is. Bij sommige OZA's ontvangen ouders dagelijks een bericht van de OZA hoe het die dag is gegaan.

Het betrekken van ouders bij het traject van het kind gebeurt op uiteenlopende manieren. Zo worden ouders betrokken bij keuzes die gemaakt worden rondom zowel de onderwijs- als de zorgkant van het programma. In de meeste OZA's worden zij betrokken bij het opstellen van het ontwikkelingsperspectiefplan (OPP), waarbij hun kennis over het kind en hun wensen en zorgen worden meegenomen. Ouders worden veelal uitgenodigd voor uiteenlopende evaluatiemomenten of multidisciplinaire overleggen, waarin samen met onderwijs- en zorgprofessionals wordt besproken welke ondersteuning het kind nodig heeft en welke stappen gezet kunnen worden.

Ondersteuning van de ouders zelf wordt niet structureel gedaan door de OZA's, aldus de uitvoerend professionals. Sommige OZA's bieden een vorm van gezins- of ouderbegeleiding, bijvoorbeeld in de vorm van huisbezoeken, oudergesprekken of ondersteuning bij opvoedingsvragen. In andere OZA's is gezinsbegeleiding alleen beschikbaar in uitzonderlijke gevallen, bijvoorbeeld als er sprake is van complexe ondersteuningsbehoefte of als ouders hier expliciet om vragen. De meeste OZA's bieden helemaal geen gezins- of ouderondersteuning. De verantwoordelijkheid voor de samenwerking met ouders en het delen van informatie ligt meestal bij zowel de onderwijspartij als de zorgpartij. In de praktijk werken onderwijs- en zorgprofessionals nauw samen om ouders goed te informeren en te betrekken. Vaak is er één vaste contactpersoon voor ouders, bijvoorbeeld een leerkracht, intern begeleider of zorgcoördinator, die het aanspreekpunt is voor vragen en afstemming. In sommige gevallen wordt deze taak gedeeld, afhankelijk van de vraag of het om een onderwijs- of zorginhoudelijk onderwerp gaat.

Professionals ervaren verschillende uitdagingen in het betrekken, samenwerken met en informeren van ouders. Een veelgenoemde uitdaging is de communicatie tussen de verschillende partijen, zeker wanneer er meerdere zorg- en onderwijsprofessionals betrokken zijn. Dit kan leiden tot onduidelijkheid of versnipperde informatie.

Ook verschilt de mate van betrokkenheid van ouders: sommige ouders zijn zeer actief en betrokken, terwijl dit met andere ouders lastiger is. In sommige OZA's worden kinderen met de taxi gebracht, waardoor ouders minder vaak op locatie komen. Dit maakt het lastiger om informeel contact te hebben.

Samenwerking met kinderen

Kinderen worden door OZA's altijd betrokken bij de keuzes die gemaakt worden rondom zowel de onderwijs- als zorgkant van het programma, maar de mate waarin dit gebeurt, verschilt per OZA. In veel OZA's worden kinderen betrokken bij het bespreken van de voortgang en het stellen van nieuwe doelen. Ook worden successen en uitdagingen samen besproken, zodat kinderen inzicht krijgen in hun eigen ontwikkeling en weten waar ze aan werken. Deze gesprekken kunnen een-op-een zijn, maar ook in een groter overleg, bijvoorbeeld tijdens evaluatiemomenten. Kinderen worden bij veel OZA's betrokken bij het opstellen van hun OPP en bij de doelen op sociaal-emotioneel gebied. Bij sommige OZA's bedenken kinderen zelf doelen of denken zij hier actief over mee, terwijl bij andere OZA's kinderen worden geïnformeerd wat professionals als goede doelen zien.

In de klas hebben kinderen ook uiteenlopende inspraak bij verschillende OZA's. Zij kunnen bij veel OZA's aangeven wanneer zij behoefte hebben aan een rustmoment en een prikkelarme omgeving opzoeken. Sommige OZA's bieden binnen een lokaal

verschillende plekken aan, zoals groepjes, individuele tafels die al dan niet afgeschermd zijn, en rustplekken (zoals een bank of een afgesloten hokje). Kinderen kunnen – soms afhankelijk van hun doelen – zelf bepalen op welke plek in het lokaal zij gaan zitten. Bovendien kunnen kinderen aangeven wanneer zij behoefte hebben aan ondersteuning vanuit de zorgprofessional. Daarnaast worden op sommige OZA's methodes gebruikt om inspraak te stimuleren, zoals formulieren waarmee in kaart wordt gebracht waar kinderen graag willen zitten, met wie ze willen samenwerken en wat ze van de aanpak van de leerkracht en andere professionals vinden. Een voorbeeld hiervan is de Kanjermethode⁶.

Professionals ervaren soms wel enige uitdagingen in het betrekken en samenwerken met kinderen, maar dit is iets wat zij ook leuk vinden om te doen. Zo kan het lastig zijn om alle kinderen actief te laten meedenken, zeker als ze onzeker zijn of moeite hebben met het uiten van hun wensen en behoeften. Ook vraagt het om flexibiliteit van professionals om steeds opnieuw te zoeken naar passende vormen van inspraak en betrokkenheid. Oplossingen die worden genoemd zijn het bieden van een veilige en open sfeer, het werken met kleine stapjes en het regelmatig voeren van individuele gesprekken. Door kinderen te laten ervaren dat hun mening ertoe doet en dat ze invloed hebben op hun eigen traject, ontstaat er meer motivatie en eigenaarschap, wat de ontwikkeling van het kind bevordert. Bovendien vinden de professionals het betrekken en samenwerken met kinderen belangrijk om het traject van kinderen te laten slagen.

Deze paragraaf maakt duidelijk dat kinderen binnen OZA's actief worden betrokken bij het vormgeven van hun traject. Zij denken mee over doelen, evalueren hun voortgang en krijgen inspraak in de dagelijkse praktijk. De mate van betrokkenheid varieert, maar het stimuleren van eigenaarschap en motivatie staat centraal. Professionals signaleren dat een veilige sfeer en individuele benadering essentieel zijn voor succesvolle participatie van kinderen.

3.3.3. Afwijkingsmogelijkheden binnen de onderwijszorgarrangementen: keuzes, motieven en opbrengsten

Binnen de OZA's wordt op verschillende manieren gebruikgemaakt van de vier afwijkingsmogelijkheden die de experimenteerregeling biedt, namelijk afwijkingsmogelijkheden op onderwijstijd, onderwijsinhoud, locatie en bekostiging. Uit de interviews met onderwijsprofessionals en samenwerkingspartners blijkt dat de ruimte op deze vier gebieden essentieel wordt geacht om maatwerk te kunnen bieden aan leerlingen met complexe ondersteuningsbehoeften. De invulling van deze afwijkingen verschilt per OZA, maar laat enkele duidelijke patronen zien.

Afwijking onderwijstijd

Wat betreft onderwijstijd wordt in de meeste OZA's afgeweken van het standaard aantal lesuren. Ook wordt er op de meeste OZA's flexibel omgegaan met instroom- en uitstroommomenten, waarbij de planning van een regulier schooljaar wordt losgelaten. Binnen een OZA volgen leerlingen vaak een aangepast rooster, met minder en/of kortere dagen. Het aandeel lesactiviteiten op een dag(deel) is lager dan in het

⁶ Kanjertraining is een methode die kinderen helpt sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en respectvol gedrag te ontwikkelen voor een veilige en positieve groepssfeer. Zie voor meer info: [Homepagina kanjertraining](#)

regulier (speciaal) onderwijs, om overvraging te voorkomen en ruimte te bieden voor herstel, rust of zorgactiviteiten. Soms wordt bij de start van een leerling op een OZA gekozen voor een beperkt aantal uren of dagdelen per week, waarna de begeleiding geleidelijk wordt opgebouwd. Deze opbouw gebeurt afhankelijk van de belastbaarheid van het kind en kan variëren van enkele uren tot een volledig dagprogramma.

De keuzes rondom onderwijstijd en aanwezigheid verschillen per OZA: sommige kinderen komen enkele dagen per week, soms naast onderwijs op een andere school, terwijl andere OZA's werken met wisselende klassen en roosters. Deze beslissingen worden gemaakt in nauw overleg tussen onderwijsprofessionals, zorgprofessionals, ouders, het kind zelf en soms ook andere betrokkenen, zoals de leerplichtambtenaar. De afwijkingsmogelijkheden op onderwijstijd worden door de professionals en samenwerkingspartners als cruciaal ervaren om leerlingen überhaupt weer tot leren te laten komen.

Afwijking onderwijsinhoud

Ook op het gebied van onderwijsinhoud wordt afgeweken van de reguliere kaders. Inhoudelijke keuzes worden afgestemd op de behoeften en mogelijkheden van de leerling, waarbij maatwerk centraal staat. De invulling van het programma verschilt sterk tussen OZA's en per individueel kind: bij sommige OZA's of kinderen ligt de nadruk meer op zorg, terwijl bij anderen onderwijs vooropstaat. Op de meeste deelnemende OZA's is er veel aandacht voor het welbevinden van de kinderen en vaak krijgt het sociaal-emotioneel functioneren voorrang op het cognitieve leren. Volgens de onderwijs- en zorgprofessionals is de nadruk op het welbevinden van de kinderen nodig om ervoor te zorgen dat de kinderen tot leren kunnen komen. Zij geven aan dat wanneer de focus op het onderwijs ligt, deze kinderen uit zouden vallen of zich minder zouden ontwikkelen.

In de meeste OZA's maken de basisvakken taal/Nederlands en rekenen/wiskunde deel uit van het aanbod. Ook is er vaak ruimte voor praktijkgerichte opdrachten, creatieve vakken, thematisch werken en sociale vaardigheidstrainingen. In sommige OZA's wordt gewerkt met (online) methodes en in de meeste OZA's wordt gewerkt met individuele leerroutes of portfolio's. Er wordt veel gewerkt met kleine groepen, individuele begeleiding en het stimuleren van zelfstandigheid en zelfvertrouwen. De inhoud van het onderwijs wordt doorgaans bepaald in overleg tussen onderwijs- en zorgprofessionals, ouders en soms ook het kind zelf. Dit kan resulteren in een individueel plan per kind of in groepsdoelen met ruimte voor differentiatie. Het programma wordt afgestemd op de individuele behoeften en mogelijkheden van het kind. Zo kan in plaats van het volgen van een vaste leerlijn gekeken worden naar wat op dat moment passend is. Zo wordt gedeeld vanuit een van de OZA:

“Normaal volg je de leerlijn 1 tot waar ze komen. Wij kijken wat is op dit moment passend (bijv. een leerdoel uit leerlijn 1 en een leerdoel uit leerlijn 5). Je hoeft nu minder verantwoording te leggen”.

Het programma vraagt om voortdurende afstemming en flexibiliteit van het team, en vaak ook om nauwe samenwerking met ouders en andere betrokkenen. Er moet voldoende ruimte en vertrouwen zijn om af te wijken van standaardmethodes en te

experimenteren met nieuwe werkvormen. De begeleiding en ondersteuning vanuit zorg is vaak een stuk intensiever dan in regulier onderwijs en wordt ook afgestemd op het kind.

De mate waarin bij kinderen de focus ligt op onderwijs en zorg kan dan ook binnen OZA's en per fase verschillen: kinderen die net starten hebben vaak extra zorg nodig, soms zelfs zonder onderwijsdoelen in het begin om druk weg te nemen en succeservaringen op te doen. In sommige OZA's zijn er bovendien verschillende klassen met uiteenlopende focus op onderwijs op zorg. Kinderen die extra zorg nodig hebben boven op de reguliere OZA-klassen, gaan dan (vaak tijdelijk) naar klassen waar extra nadruk op zorg ligt.

Respondenten geven aan dat de ruimte die de OZA's hebben op het gebied van het bepalen van onderwijsinhoud en de mogelijkheid te werken met individuele leerroutes of portfolio's in veel gevallen essentieel is om motivatie en zelfvertrouwen bij leerlingen te herstellen. Daarom wordt de ruimte om op inhoud af te wijken door betrokken partijen gezien als een noodzakelijke voorwaarde om toe te werken naar een passend perspectief voor leerlingen die vastgelopen zijn in het reguliere of speciaal onderwijs, of langdurig thuis hebben gezeten.

Afwijking locatie OZA

Wat betreft locatie wordt in een deel van de OZA's onderwijs aangeboden binnen een aparte klas op een reguliere school of een school voor gespecialiseerd onderwijs. Een ander deel biedt onderwijs aan op alternatieve plekken, zoals binnen de dagopvang van een zorginstelling, wijkvoorzieningen of aparte units buiten de reguliere school. Voor deze alternatieve locaties wordt gekozen omdat deze vaak rustiger, kleinschaliger en beter afgestemd op de doelgroep zijn waardoor er een veilige en prikkelarme leeromgeving bestaat. Bovendien is de locatie soms bewust buiten het reguliere schoolgebouw geplaatst om afstand te nemen van eerdere negatieve schoolervaringen. Tot slot bieden sommige OZA ook individuele onderwijsbegeleiding aan in de thuisomgeving. Dit wordt dan vaak tijdelijk ingezet, totdat het kind de overstap kan maken naar een andere locatie waar ook andere kinderen begeleid worden.

Afwijking bekostiging OZA

In de gesprekken met samenwerkingspartners en uitvoerend professionals van de OZA zijn we ook kort ingegaan op de financiering⁷. Uit de gesprekken komt naar voren dat in de meeste OZA's afgeweken wordt van de reguliere financieringsstructuren. Vaak wordt gewerkt met een combinatie van onderwijsbekostiging (bijvoorbeeld via het samenwerkingsverband, lumpsum, en/of inschrijving bij een school voor gespecialiseerd onderwijs) en zorgbekostiging (via de Jeugdwet, Wet Langdurige Zorg (Wlz), Zorgverzekeringswet (Zvw), en/of Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)). In sommige gevallen is er sprake van integrale bekostiging, gezamenlijke inkoopconstructies, of facturatie aan de stamschool, waarbij de leerling formeel ingeschreven blijft bij de stamschool en de OZA een dienst levert. Door de experimenteerregeling is het mogelijk geworden om leerlingen tijdelijk in te schrijven bij het OZA. Soms wordt zorgpersoneel bekostigd vanuit onderwijsbudgetten of

⁷ In een vervolg deelstudie van het onderzoeksconsortium wordt dieper op het thema bekostiging.

andersom, afhankelijk van de lokale afspraken. Deze flexibiliteit wordt als noodzakelijk gezien om onderwijs en zorg daadwerkelijk te integreren en maatwerk te bieden.

De bekostiging van OZA's is echter complex en kent juridische, administratieve en financiële uitdagingen. Het combineren van onderwijs- en zorgmiddelen blijkt lastig door verschillen in financieringssystematiek, verantwoordingsstructuren en cliëntgebonden budgetten. Dit leidt regelmatig tot onduidelijkheid over wie verantwoordelijk is voor de bekostiging. Daarnaast vraagt de afwijkende inschrijvingsvorm om aangepaste administratieve processen, wat volgens sommige samenwerkingspartners leidt tot extra werk en een verhoogd risico op fouten in de verantwoording richting verschillende financieringsstromen. Wanneer onderwijs en zorg nauw verweven zijn, is bovendien niet altijd helder welk deel van de financiering uit onderwijsbudgetten komt en welk deel uit jeugdhulpmiddelen. Ook dit vraagt om intensieve afstemming tussen gemeenten en samenwerkingsverbanden. Bovendien kan een knelpunt ontstaan wanneer gemeenten alleen willen financieren voor hun eigen leerlingen, waardoor het bij de uitvoering in de OZA lastig is om een groepsaanbod te realiseren voor kinderen uit verschillende gemeenten. Zo deelt een directeur-bestuurder van een onderwijspartij:

“Er is geen financiering voor de zorgpartij om die rol [begeleiding van leerlingen in de OZA] te vervullen eigenlijk dan. Want er zitten leerlingen van verschillende gemeenten in die klas. Dus niet één gemeente wil daarvoor betalen, dus dat zou betekenen dat we 6 verschillende pedagogisch medewerkers in die klas moeten hebben. Ja, dat slaat nergens op.”

De ervaringen met bekostiging vanuit de Jeugdwet, Wlz, Zvw en Wmo zijn wisselend. Enerzijds biedt de experimenteerregeling ruimte om te experimenteren met nieuwe vormen van financiering en samenwerking. Anderzijds worden de versnippering van middelen, de afhankelijkheid van aanbestedingen en wachtlijsten, en de verschillen in beleid tussen gemeenten als knelpunt genoemd. Deze knelpunten kunnen ertoe leiden dat leerlingen niet altijd toegang krijgen tot het gewenste aanbod, of dat procedures zo lang duren dat motivatie en continuïteit in het traject onder druk komen te staan.

De keuze voor een bepaalde bekostigingsvorm wordt meestal gemaakt in overleg tussen onderwijsinstellingen, zorgorganisaties, samenwerkingsverbanden en gemeenten. Respondenten geven aan dat deze afstemming intensief is en dat het organiseren van integrale bekostiging vaak afhankelijk is van lokale bereidheid en creativiteit. Ondanks deze uitdagingen biedt de experimenteer ruimte mogelijkheden om creatieve oplossingen te vinden, zoals gezamenlijke inkoop of het combineren van individuele trajecten met groepsaanbod.

Keuzes maken wat betreft de afwijkingsmogelijkheden

De keuzes wat betreft de vier afwijkingsmogelijkheden onderwijstijd, onderwijsinhoud, locatie en bekostiging zijn doorgaans gemaakt in overleg tussen onderwijsinstellingen, zorgorganisaties, samenwerkingsverbanden en gemeenten. In veel gevallen is het uitvoerend personeel vooral actief betrokken geweest bij het vormgeven van het inhoudelijke aanbod en de keuzes die daarbij gepaard gingen.

Volgens de geïnterviewde samenwerkingspartners leveren de afwijkingsmogelijkheden op alle vier de punten belangrijke opbrengsten op. De flexibiliteit in onderwijstijd en -inhoud maakt het mogelijk om aan te sluiten bij het tempo en de interesses van de leerling. Op veel OZA's ligt in eerste instantie de nadruk op het welbevinden van de leerling, waarbij bijvoorbeeld aandacht wordt besteed aan het herstel van (school)trauma, het opbouwen van zelfvertrouwen en schoolse vaardigheden. De nadruk verschilt steeds meer naar onderwijs, waarbij per leerling wordt gekeken op welk moment de nadruk verschuift. De alternatieve locaties zorgen voor een veilige leeromgeving waarin leerlingen zich gezien en begrepen voelen en op een veilige manier weer kunnen wennen aan een schoolse setting. De samenwerkingspartners en professionals geven aan dat de ruimte in bekostiging het mogelijk maakt om onderwijs en zorg daadwerkelijk te integreren, zonder dat financiële schotten samenwerking in de weg staan. Ondanks dat dit af en toe lastig is, helpt de ruimte wel. Respondenten geven aan dat deze elementen gezamenlijk bijdragen aan het voorkómen van uitval, het herstellen van vertrouwen in onderwijs en het creëren van perspectief voor leerlingen die eerder buiten beeld dreigden te raken.

Belemmeringen bij het toepassen van afwijkmogelijkheden

Ondanks dat de afwijkmogelijkheden op onderwijstijd, onderwijsinhoud, locatie en bekostiging essentieel zijn voor de OZA, is het in de praktijk brengen hiervan niet eenvoudig. De samenwerkingspartners en onderwijsprofessionals lopen tegen verschillende belemmeringen aan.

Afwijking van de onderwijstijd

Op het gebied van onderwijstijd wordt benoemd dat het afwijken van het wettelijk minimumaantal uren soms leidt tot onzekerheid bij scholen over wat wel en niet is toegestaan. De ruimte om maatwerk te bieden wordt als welkom ervaren, maar de interpretatie van de regels is niet altijd eenduidig en dit leidt soms tot terughoudendheid van samenwerkingspartijen.

Afwijking van de onderwijsinhoud

Ook op het vlak van onderwijsinhoud ervaren professionals belemmeringen. Hoewel de experimenteerruimte mogelijkheden biedt om af te wijken van methodes en toetsstructuren, is er soms spanning met de verwachtingen van ouders en (oudere) kinderen, de onderwijsinspectie of vervolgonderwijs. Het zoeken naar een balans tussen maatwerk en aansluiting bij reguliere leerdoelen vraagt om voortdurende afstemming tussen de betrokkenen.

Afwijking locatie van de OZA

Wat betreft locatie blijkt het organiseren van onderwijs op alternatieve plekken, zoals dagbestedingen of aparte units, soms logistiek en juridisch complex. Er zijn vragen over toezicht, veiligheid en verantwoordelijkheid, en niet alle locaties zijn direct geschikt of beschikbaar.

De grootste belemmeringen worden genoemd op het gebied van bekostiging. Het combineren van onderwijs- en zorgmiddelen is ingewikkeld door verschillen in financieringssystematiek, verantwoordingsstructuren en cliëntgebonden budgetten.

Dit vraagt om intensieve afstemming tussen partijen en is vaak afhankelijk van lokale bereidheid en creativiteit. Ondanks de experimenteerruimte en de flexibiliteit in regelgeving, werken in de uitvoering de belangen van gemeenten, samenwerkingsverbanden en onderwijsinstellingen elkaar soms tegen, waardoor het systeem vastloopt. Zo deelt een van de samenwerkingspartners:

“Dan komen er opeens mensen binnen die zeggen: ‘ja, maar leg eens uit en vertel eens, en hoe zit dat dan en wat is de inhoud en wat is de bekostiging en waar betalen we nou precies voor?’ [...] En dat is, zeg maar, waar je ook met elkaar in loopt te opereren en te zoeken. Waarbij je soms dus ook op elkaars stenen staat, zonder dat je dat bedoelt. En die zoektocht wil ik ook benoemen [...] dat dit soms heel taai is met elkaar.”.

Daarnaast komt in enkele interviews naar voren dat de flexibiliteit in regelgeving ook enorm veel afstemming tussen partijen vraagt, en dat de samenwerking tussen onderwijspartijen, gemeenten en samenwerkingsverbanden niet altijd makkelijk verloopt – bijvoorbeeld vanwege verschillen in interpretatie van regelgeving of financieringsstructuren. Het resultaat is dat kinderen soms niet doorstromen en op de meest passende plek terechtkomen, waardoor aanbod dat er wel is niet altijd volledig benut wordt. Zo brengt de onderlinge afhankelijkheid die komt kijken bij de samenwerking tussen de verschillende partijen soms knelpunten met zich mee. Door aanbestedingen en wachtlijsten kan het bijvoorbeeld voorkomen dat er onvoldoende leerlingen zijn voor de onderwijspartij om een groepsaanbod te realiseren, of dat procedures zo lang duren dat leerlingen hun motivatie verliezen. Zoals dezelfde directeur-bestuurder het samengevat verwoordde: “Wij zijn afhankelijk van de aanbestedingen van de gemeente. Soms moeten we vier ochtenden een leerkracht faciliteren, terwijl er onvoldoende leerlingen zijn, omdat de aanbesteding uitblijft. We hebben een goed aanbod en plek, maar we zijn afhankelijk van andere partijen”.

Voorwaarden voor succesvolle toepassing van afwijkingsmogelijkheden

Volgens de geïnterviewden zijn er enkele belangrijke voorwaarden voor het succesvol toepassen van de afwijkingsmogelijkheden. Allereerst wordt het belang van bestuurlijke en beleidsmatige steun benadrukt: zonder draagvlak bij schoolbesturen, gemeenten en samenwerkingsverbanden is het lastig om buiten de gebaande paden te opereren. Omdat onderwijs en zorg verschillende kaders kennen, is het belangrijk dat er gezamenlijke afspraken worden gemaakt over rollen, verantwoordelijkheden, doelen en werkwijzen. Dit vraagt om tijd, vertrouwen en een gedeeld urgentiebesef.

Daarnaast is heldere communicatie en afstemming tussen de domeinen noodzakelijk, evenals flexibiliteit en ruimte voor daadwerkelijk experimenteren en samen leren. Respondenten pleiten voor een context waarin fouten gemaakt mogen worden en waarin geleerd kan worden van praktijkervaringen, zonder dat dit direct leidt tot formele sancties of terugtrekking van middelen. Tot slot is het volgens de betrokken samenwerkingspartners essentieel dat uitvoerend personeel betrokken wordt bij het maken van keuzes rondom de afwijkingsmogelijkheden, omdat zij het beste zicht hebben op wat werkt voor de doelgroep waarmee zij in de OZA werken.

Werken de arrangementen ook zonder afwijkingsmogelijkheden?

Op de vraag of de OZA's ook zouden kunnen functioneren zonder de afwijkingsmogelijkheden op de wetgeving, geven de meeste respondenten aan dat dit niet wenselijk of haalbaar is. Zij benadrukken dat juist de ruimte om af te wijken van standaardregels het mogelijk maakt om passend onderwijs en zorg te bieden aan een doelgroep die anders tussen wal en schip valt. Daarbij wijzen de samenwerkingspartners op het belang van een contextgebonden invulling, waarbij lokale partners samen bepalen hoe deze ruimte het beste benut kan worden. Voor beleid rondom OZA's adviseren samenwerkingspartners om meer centrale regie, monitoring en structurele financiering te organiseren, ook om de kwaliteit van het aanbod te blijven garanderen. Zij zien het als een belangrijke voorwaarde dat gemeenten, samenwerkingsverbanden en ministeries gezamenlijk optrekken en heldere kaders bieden voor de samenwerkingen tussen onderwijs en zorg en bekostiging. De huidige kaders bieden in sommige gevallen nog onvoldoende ruimte voor maatwerk en integrale samenwerking tussen onderwijs en zorg. Professionals en samenwerkingspartners maken zich zorgen dat de regeling nog maar enkele jaren loopt. Hierdoor ontstaan ook nu al problemen, zoals bij het sluiten van contracten of in samenwerking tussen de verschillende actoren. Samenwerkingspartners pleiten dan ook voor aanpassing van de wetgeving, zodat de experimenteerruimte structureel geborgd wordt en niet afhankelijk is van tijdelijke pilots of lokale afspraken.

Tegelijkertijd benoemen respondenten dat sommige elementen van de OZA, zoals samenwerking tussen onderwijs en zorg, ook binnen bestaande kaders mogelijk zijn, mits er voldoende bereidheid en creativiteit is. Toch blijft de experimenteerruimte volgens de meeste geïnterviewden een noodzakelijke voorwaarde om echt passend onderwijs te kunnen bieden aan deze specifieke doelgroep.

3.3.4. Opbrengsten van de onderwijszorgarrangementen

De opbrengsten van de OZA's zijn zichtbaar op zowel het cognitieve als sociaal-emotionele domein. Een traject wordt als succesvol beschouwd wanneer een kind persoonlijke groei doormaakt en zich veilig en op zijn gemak voelt. Professionals noemen voorbeelden van kinderen die naar locatie durven komen, plezier hebben in komst naar de OZA, zelfstandig naar stage gaan of doorstromen naar een geschikte plek voor dat kind (zoals regulier onderwijs, speciaal onderwijs of dagbesteding). Uitvoerend professionals en samenwerkingspartners benoemen dat kinderen binnen OZA's meer zelfvertrouwen ontwikkelen, leren hulp vragen, weer durven deel te nemen aan groepsactiviteiten en succes ervaren. Ook worden ze zelfstandiger en leren ze sociale contacten aan te gaan.

Kinderen groeien in hun schoolse vaardigheden, zoals rekenen, lezen en executieve functies. In veel OZA's worden succeservaringen gestimuleerd, waardoor kinderen hun eigenwaarde terugvinden. Hiervoor is maatwerk en persoonlijke nabijheid essentieel. De groei is niet altijd direct meetbaar in traditionele schoolresultaten, maar vooral zichtbaar in persoonlijke groei, zoals het hervinden van motivatie en het kunnen functioneren in een groep. Zo stelt een van de samenwerkingspartners:

“Het is succesvol als een leerling persoonlijke groei heeft doorgemaakt en op zijn plaats zit en op z’n gemak is. Als dat lukt, dan gaat de rest ook vanzelf komen”.

Een belangrijk doel van veel OZA’s is de doorstroom van leerlingen naar andere vormen van onderwijs of een passende plek in de maatschappij. Het streven is vaak om leerlingen waar mogelijk te laten terugkeren naar regulier of gespecialiseerd onderwijs, of toe te leiden naar arbeid, dagbesteding of een andere passende voorziening. In de praktijk verschilt het aantal leerlingen dat jaarlijks uitstroomt per OZA en per doelgroep. Daarbij wordt benoemd dat uitstroom niet altijd definitief is; sommige leerlingen keren na verloop van tijd terug naar de OZA als blijkt dat de nieuwe plek toch niet passend is.

Het monitoren van ontwikkeldoelen is binnen de OZA’s een belangrijk onderdeel van het werkproces. De monitoring van ontwikkeldoelen gebeurt op verschillende manieren. In veel OZA’s worden doelen vastgelegd in OPP’s of handelingsplannen, en regelmatig geëvalueerd in multidisciplinaire overleggen, leerlingbesprekingen of evaluatiegesprekken, waar de ouders, een onderwijsprofessional en een zorgprofessional bij aanwezig zijn, en soms ook een gemeente, externe zorgpartner en/of het kind. De monitoring richt zich vooral op de individuele ontwikkeling en het realiseren van een passend toekomstperspectief voor de leerling. De outcome-indicatoren zijn vaak de groei ten opzichte van het eigen startpunt van het kind en kunnen bijvoorbeeld terugkeer naar onderwijs, verbetering van sociaal-emotionele vaardigheden of participatie in dagbesteding zijn. Door de gesprekken zijn alle partijen goed op de hoogte en kan tijdig worden bijgestuurd, maar een gestandaardiseerde verbetercyclus ontbreekt meestal. De inspectie is in enkele gevallen betrokken bij de monitoring, wat door betrokkenen wisselend wordt ervaren: soms als steunend, soms als extra druk op het proces. Bij twee OZA’s vindt zelden een evaluatie plaats.

Tegelijkertijd zijn er ook zorgen over het behalen van doelen. Het behalen van deze vooraf gestelde doelen is niet altijd realistisch. De ontwikkeling van kinderen verloopt grillig en is sterk afhankelijk van hun welbevinden en de thuissituatie. In dat geval moeten de doelen bijgesteld worden. Bovendien is het meetbaar maken van opbrengsten volgens inspectiekaders lastig. Het gaat vaak om het voorkomen van uitval, het bieden van perspectief en het ondersteunen van persoonlijke groei.

3.3.5. Evaluatie en doorontwikkeling van de onderwijszorgarrangementen

Sinds de start van de pilot is in veel van de OZA’s die deelnamen aan deze eerste kwalitatieve studie sprake van doorontwikkeling. Deze wordt ingegeven door praktijkervaringen, veranderende behoeften van de doelgroep en knelpunten in de uitvoering. Doorontwikkeling vindt plaats op verschillende niveaus: inhoudelijk (bijvoorbeeld het toevoegen van keuzevakken of het aanpassen van het aanbod), organisatorisch (zoals uitbreiding van het aanbod en het betrekken van nieuwe/ andere samenwerkingspartners) en procesmatig (zoals intensievere samenwerking, invoering van nieuwe overlegstructuren, verbeterde intakeprocedures, monitoring en evaluatie). Samenwerkingspartners benadrukken dat het experimenteren en leren van ervaringen centraal staat in deze doorontwikkeling.

“Verschillende OZA’s zijn sinds de start sterk gegroeid”, aldus de professionals en de samenwerkingspartners. Sommige OZA’s startten met enkele kinderen en bestaan inmiddels uit tientallen kinderen. Deze groei brengt soms ook nieuwe uitdagingen met zich mee, zoals het behoud van kleinschaligheid, het organiseren van voldoende ruimte en het waarborgen van de kwaliteit van de begeleiding.

Wat betreft het aanbod is dit bij sommige OZA’s flexibeler geworden. Bij andere OZA’s zijn aparte groepen opgezet voor kinderen die andere of intensievere ondersteuning nodig hadden dan de overige kinderen binnen de OZA. Vaak wordt benoemd dat de samenwerking tussen de onderwijs en zorg is veranderd en verbeterd. Zo is er geregeld meer aandacht gekomen voor gezamenlijke evaluaties of het delen van kennis, of zijn zorgprofessionals structureler in de klas dan bij de start van de OZA. De samenwerking tussen onderwijs en zorg is vaak gelijkwaardiger geworden, waarbij er meer ruimte is gekomen voor maatwerk en een aanbod dat beter aansluit op de behoeften van de kinderen.

De aanleiding voor de doorontwikkeling van OZA’s ligt vaak in de dagelijkse praktijk: ervaringen met de doelgroep, signalen van ouders en kinderen, en het besef dat de bestaande aanpak niet altijd voldoende aansluit. Ook veranderende wet- en regelgeving en een groeiende diversiteit in de doelgroep spelen een rol.

3.3.6. Samenvattend: het perspectief en de ervaringen van uitvoerend professionals en samenwerkingspartners op de OZA

De organisatie van de OZA’s verschilt per lokale context, type voorziening en aanbod, maar in alle negen onderzochte OZA werken onderwijsinstellingen, zorgorganisaties, samenwerkingsverbanden en gemeenten samen. Onderwijsinstellingen verzorgen het dagelijkse onderwijsaanbod en leveren onderwijsprofessionals, coördinatoren en gedragswetenschappers. Zorgorganisaties bieden jeugdhulp en specialistische begeleiding, soms geïntegreerd in de klas, soms extern via periodiek overleg. Samenwerkingsverbanden coördineren toelating en zorgen voor een dekkend netwerk van voorzieningen, terwijl gemeenten betrokken zijn via jeugdbeleid, doorstroomcoaches en het faciliteren van zorginkoop.

Binnen OZA’s vindt intensieve samenwerking plaats tussen onderwijs, zorg, gemeenten, ouders en kinderen. De vorm en intensiteit verschillen per onderzochte OZA en zijn afhankelijk van context en doelgroep. Samenwerking gebeurt bij toelating, begeleiding, voortgangsmonitoring en doorontwikkeling van het arrangement. Multidisciplinaire overlegstructuren zorgen voor gezamenlijke casuïstiekbesprekingen en beleidsafstemming. Onderwijs en zorg worden gezien als complementaire disciplines, al bestaan er verschillen in werkwijzen, taal, verantwoordelijkheden, financieringsstromen en administratieve systemen. Betrokken uitvoerend professionals en samenwerkingspartners delen de ervaring dat cultuurverschillen en uiteenlopende jaarcyclus soms de samenwerking kunnen bemoeilijken. Toch overheerst een positief beeld: de combinatie van onderwijs en zorg biedt ruimte voor maatwerk, doorbreekt schooltrauma en stimuleert eigenaarschap bij leerlingen. Cruciaal is volgens deze betrokkenen de samenwerking

met ouders en kinderen. Zij denken actief mee en krijgen inspraak, wat motivatie en eigenaarschap vergroot.

Een belangrijk kenmerk van OZA's is volgens betrokken uitvoerend professionals en samenwerkingspartners de experimenteerruimte om af te wijken van standaardregels rond onderwijstijd, inhoud, locatie en bekostiging. Flexibiliteit op deze punten wordt als essentieel ervaren om maatwerk te bieden aan leerlingen met complexe ondersteuningsbehoeften. Roosters en instroommomenten worden aangepast om overbelasting te voorkomen, en programma's worden afgestemd op individuele behoeften via leerroutes, portfolio's en kleine groepen. Locaties variëren van aparte klassen binnen reguliere scholen tot prikkelarme plekken buiten school of zelfs thuisbegeleiding. Ondanks dat de flexibiliteit op bekostiging ook benut wordt, blijft het combineren van onderwijs- en zorgmiddelen complex, gezien de juridische en administratieve uitdagingen die dit oplevert. Lokale creativiteit, bestuurlijke steun en duidelijke afspraken zijn bepalend voor succes.

De opbrengsten van OZA's voor betrokken kinderen zijn volgens uitvoerend professionals en samenwerkingspartners zichtbaar op zowel cognitief als sociaal-emotioneel vlak. Zij ontwikkelen meer zelfvertrouwen, zelfstandigheid en sociale vaardigheden, terwijl succeservaringen hun motivatie en welbevinden versterken. Al ligt de nadruk voor veel kinderen in eerste instantie op persoonlijke groei en het hervinden van eigenwaarde, groeien de meeste kinderen ook in schoolse vaardigheden zoals rekenen en lezen.

Monitoring van de ontwikkeling van kinderen gebeurt via OPP's, handelingsplannen en multidisciplinaire overleggen, waarbij het individuele perspectief centraal staat. Tegelijkertijd blijkt dat opbrengsten niet altijd meetbaar zijn volgens traditionele kaders en dat de ontwikkeling van de kinderen die OZA bezoeken ook heel grillig kan verlopen.

Tot slot laten de ervaringen van uitvoerend professionals en samenwerkingspartners van de OZA zien dat veel OZA's zich doorontwikkelen op basis van praktijkervaringen en veranderende behoeften. Dit gebeurt inhoudelijk, organisatorisch en procesmatig, met meer maatwerk en intensievere samenwerking tussen onderwijs en zorg. De groei van OZA's brengt volgens betrokkenen ook uitdagingen met zich mee, zoals het behouden van kleinschaligheid en kwaliteit. Aanleidingen voor doorontwikkeling zijn signalen uit de praktijk, veranderende wet- en regelgeving en een diversere doelgroep.

4. Conclusies

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat op de OZA's die aan deze kwalitatieve deelstudie meededen, kleinschaligheid en maatwerk, evenals intensieve samenwerking in en rondom de arrangementen, cruciale factoren zijn voor positieve ervaringen van de kinderen en ouders. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat ruimte om te experimenteren met onder andere tijd, locatie, inhoud en bekostiging volgens betrokken samenwerkingspartners en uitvoerend professionals eveneens essentieel is. De opbrengsten van deelname aan een OZA komen volgens geïnterviewde betrokkenen vooral tot uiting in persoonlijke groei van kinderen, herstel van motivatie en, in sommige gevallen, continuering in het onderwijs. Tegelijkertijd worden er ook structurele uitdagingen ervaren op deze OZA, met name rond toegankelijkheid, samenwerking en bekostiging. De perspectieven van kinderen, ouders, professionals en samenwerkingspartners van de negen OZA's over wat werkt, komen grotendeels overeen, maar verschillen soms in accenten en ervaren knelpunten. Volgens alle betrokkenen van de negen OZA's zijn blijvende ruimte voor maatwerk, structurele borging van de experimenteerruimte en meer centrale regie onmisbaar voor toekomstbestendige OZA's. In deze paragraaf vatten we de voornaamste inzichten uit de interviews met ouders en kinderen en focusgroepen met uitvoerend professionals en samenwerkingspartners samen. Daarbij gaan we in op de succesfactoren en werkzame mechanismen binnen OZA, opbrengsten van deelname aan de OZA voor kinderen en ouders, uitdagingen en knelpunten op uitvoeringsniveau en aandachtspunten en aanbevelingen op beleidsniveau.

Succesfactoren en werkzame mechanismen

- **Kleinschaligheid, maatwerk en intensieve begeleiding** op de OZA wordt door alle betrokkenen als doorslaggevend voor het op gang komen van ontwikkeling van kinderen ervaren. Kinderen, ouders, professionals en samenwerkingspartners noemen de kleine groepen, individuele trajecten en persoonlijke benadering en het aansluiten bij de behoeften van het kind als voorwaarden voor succes. Kinderen voelen zich hierdoor veilig en gezien en krijgen langzaamaan weer vertrouwen; ouders ervaren dat hun kind weer opbloeit en langzaamaan tot leren komt.
- **Sociaal-emotioneel welzijn** is volgens kinderen en ouders essentieel voor het weer tot ontwikkeling komen. De kleinschaligheid, veiligheid, het maatwerk, investeren in vertrouwen en weghalen van druk dragen hieraan bij. Professionals bevestigen dat sociaal-emotioneel functioneren van kinderen voorgaat op cognitieve ontwikkelingsdoelen. Dit wordt breed gedragen: zonder een veilige basis is ontwikkeling niet mogelijk.
- **Flexibiliteit in onderwijstijd** is een van de kernmechanismen van wat werkt voor de leerlingen in de OZA. Door af te wijken van standaardregels betreft onderwijstijd kunnen OZA's maatwerk bieden aan leerlingen en de intensiteit van het programma langzaam opbouwen. Professionals en samenwerkingspartners benadrukken dat deze experimenteerruimte noodzakelijk is om aan te sluiten bij wat kinderen aankunnen wanneer ze starten bij de OZA. Ouders waarderen de mogelijkheid tot een flexibele opbouw in onderwijstijd en zien hoe dit de langzame terugkeer naar participatie van hun kind weer mogelijk maakt.

- **Flexibiliteit in inhoud** is een ander belangrijk werkzaam mechanisme dat naar voren komt uit deze kwalitatieve studie. Door af te wijken van inhoudelijke standaarden kunnen de OZA's, na afstemming met ouders en kinderen, maatwerk bieden, aansluitend op de (sociaal-emotionele) ontwikkeling en cognitieve capaciteiten en ontwikkelbehoeften van de kinderen.
- **Flexibiliteit in locatie** komt ook naar voren als een belangrijk werkend mechanisme. Door vanuit de experimenteerregeling ook onderwijs te kunnen bieden op andere locaties dan een schoolse setting kan er volgens ouders en betrokken professionals en samenwerkingspartners beter afgestemd worden op de ontwikkeling en behoefte van kinderen en kan de deelname aan onderwijs in een (meer) schoolse setting langzaam opgebouwd worden. Zo maakt de experimenteerregeling het mogelijk (ook) onderwijsbegeleiding thuis, binnen een zorginstelling of een andere kleinschalige prikkelarme setting aan te bieden. Meerdere kinderen en ouders delen dat de geleidelijke opbouw naar een meer schoolse setting cruciaal was voor het weer opbouwen van vertrouwen en motivatie voor participeren, ontwikkeling en leren.
- **Flexibiliteit in bekostiging** komt eveneens als een essentieel kernmechanisme naar voren. Hoewel financiering niet eenvoudig is en het combineren van onderwijs- en zorgmiddelen vaak nog een puzzel blijft voor samenwerkingspartners, is zonder flexibiliteit in bekostiging de totstandkoming en continuering van een OZA in de vorm zoals ze nu bestaat nog complexer. In de praktijk wordt deze flexibiliteit benut door verschillende routes: gemeenten en samenwerkingsverbanden schuiven met middelen, verlenen incidentele subsidies en maken afspraken op maat om trajecten mogelijk te maken. Zonder de creatieve inzet van middelen zou het realiseren van OZA's in de huidige vorm nauwelijks haalbaar zijn. De flexibiliteit lijkt vooral gebaseerd op pragmatische samenwerking.
- **Multidisciplinaire samenwerking** tussen onder andere onderwijs, zorg, gemeenten en samenwerkingsverbanden wordt als positief ervaren en essentieel gezien om het OZA-aanbod te kunnen realiseren. Vanuit de samenwerking rondom de OZA heen resulteren korte lijnen, gezamenlijke besluitvorming en gedeelde verantwoordelijkheid tot betere afstemming en snellere toeleiding. Samenwerking binnen OZA's tussen onderwijs- en zorgprofessionals is tegelijk de formule voor het kunnen aanbieden van een passend aanbod aan kinderen. Kinderen merken dat verschillende professionals samenwerken rondom hun ontwikkeling; ouders voelen zich betrokken en gehoord zowel als het gaat om de schoolse ontwikkeling als de zorgvraag van hun kind.
- **Intensieve samenwerking met ouders en het betrekken van kinderen** bij hun eigen traject versterken het partnerschap en eigenaarschap. Professionals en ouders noemen de korte lijnen, dagelijkse communicatie en gezamenlijke evaluaties als waardevol. Kinderen waarderen inspraak in hun doelen en dagindeling.
- **Ruimte voor organisaties en professionals voor experimenteren en leren van ervaringen** wordt door professionals en samenwerkingspartners als belangrijk gezien. Fouten mogen gemaakt worden; dit stimuleert innovatie en doorontwikkeling.

Opbrengsten voor kinderen en ouders

- **Kinderen die eerder thuis zaten of dreigden uit te vallen hebben weer een plek waar ze tot ontwikkeling kunnen komen.** Zonder het bestaan van OZA's zou een deel van deze kinderen waarschijnlijk moeilijk ergens anders terecht kunnen, met onder andere risico op stagnatie van hun sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling.
- **Kinderen ontwikkelen meer zelfvertrouwen, zelfstandigheid en sociale vaardigheden.** Ze leren hulp vragen, durven weer deel te nemen aan groepsactiviteiten en ervaren succes. Dit wordt breed herkend door de kinderen zelf, zowel als ouders, professionals en samenwerkingspartners.
- **Persoonlijke groei en herstel van motivatie** zijn zichtbaar, ook als dit niet direct meetbaar is in schoolresultaten. Kinderen geven het zelf aan en ouders zien hun kind weer opbloeien. Professionals noemen het hervinden van motivatie en het kunnen functioneren van het kind in een groep als belangrijkste opbrengst.
- **Doorstroom naar regulier of gespecialiseerd onderwijs** is een belangrijk doel van de OZA. De insteek is dat de OZA fungeert als tussenstation, waarbij geleidelijke terugkeer of doorstroom wordt nagestreefd. Ouders en professionals zien echter dat doorstroom naar onderwijs niet altijd haalbaar en/of wenselijk is. Feitelijk stromen niet alle kinderen door naar onderwijs. Sommige kinderen keren ook terug naar de OZA als blijkt dat de nieuwe plek niet passend is. Dit wordt door alle betrokkenen als realistisch en soms onvermijdelijk gezien.
- **Ouders ervaren meer betrokkenheid en ondersteuning.** De OZA wordt door ouders gezien als een plek waar kinderen weer perspectief krijgen en waar zij als opvoeder niet langer alleen hoeven te vechten voor de ontwikkeling van hun kind. Ook ervaren ouders hoe deelname van hun kind op de OZA en de afstemming met professionals bijdragen aan rust in het gezin. Professionals bevestigen dat ouderbetrokkenheid bijdragen aan het succes van het traject.
- **Ouders weten waar ze terechtkunnen.** Doordat onderwijs en zorg samenwerken, hoeven ouders minder af te stemmen met uiteenlopende professionals en trajecten rondom hun kind worden beter op elkaar afgestemd.

Uitdagingen en knelpunten op uitvoeringsniveau

- **Toeleiding en aanmelding** vragen veel van ouders. Eigen initiatief en doorzettingsvermogen van ouders is vaak doorslaggevend voor plaatsing van een kind op een OZA. Echter niet alle ouders beschikken over het benodigde netwerk, de ruimte en vaardigheden om dit te doen. Dit vergroot volgens een deel van de ouders en sommige professionals de kansengelijkheid. Samenwerkingspartners signaleren ook dat het systeem ouders soms overvraagt.
- **Wachlijsten, trage procedures en afwijzingen** zijn een terugkerend probleem. Niet alle leerlingen worden toegelaten. Dit horen we vooral over kinderen met externaliserende problematiek. Dit leidt tot frustratie bij ouders en professionals en kan resulteren in (terug) thuiszitten. Afwijzing kan ook spelen als een kind volgens de uitvoerend professionals niet in de doelgroep of groep van een OZA past. Ook gebeurt het soms dat OZA's en ouders akkoord zijn met plaatsing, maar dat ze dan moeten wachten op andere goedkeuringen, bijv. een TLV, gemeente of zorgorganisatie waardoor deelname van het kind vertraagd wordt.

- **Complexiteit van samenwerking:** Verschillen in cultuur, werkwijze, administratieve systemen en financieringsstromen tussen onderwijs en zorg zorgen voor praktische en organisatorische knelpunten. Professionals en samenwerkingspartners noemen dit als belemmerend voor soepele samenwerking.
- **Bekostiging:** Het combineren van onderwijs- en zorgmiddelen is ingewikkeld door verschillende systemen en cliëntgebonden budgetten. Dit vraagt om intensieve afstemming en leidt soms tot onduidelijkheid en vertraging. Zowel professionals als samenwerkingspartners ervaren dit als een structurele uitdaging.
- **Niet altijd voldoende uitdaging voor cognitief sterkere leerlingen:** Oudere kinderen en hun ouders signaleren dat het aanbod in OZA die zich niet specifiek richten op kinderen met een cognitief sterk/ hoogbegaafd profiel soms onvoldoende aansluit bij hun niveau en behoefte aan peers. Professionals erkennen deze spanning tussen rust/herstel en inhoudelijke uitdaging.
- **Niet altijd aandacht voor ouders en het gezin:** Vaak is er al veel gebeurd in een gezin voordat een kind uiteindelijk een plek op een OZA krijgt. Het proces van zoeken naar de juiste plek, plaatsing, en afstemming over ontwikkeling vraagt veel van ouders. Dit alles heeft veel invloed op hoe het met henzelf en eventuele andere gezinsleden gaat. Aandacht voor de gezinsleden om het kind heen zou de ontwikkeling van het kind uiteindelijk kunnen versterken, iets waar momenteel nog niet op alle OZA aandacht en ruimte voor is.
- **Reis naar OZA's:** niet in elke regio is een passende OZA beschikbaar. Wanneer kinderen uiteindelijk een plek hebben gekregen, moeten ze soms langs reizen. Leerlingenvervoer is niet altijd of makkelijk geregeld. Dit vraagt om veel extra inzet van ouders zie zelf vaak al overbelast zijn.
- **Monitoring en opbrengsten:** Het meetbaar maken van opbrengsten volgens inspectiekaders is lastig. De ontwikkeling verloopt grillig en doelen moeten soms worden bijgesteld. Professionals en samenwerkingspartners pleiten voor meer waardering van sociaal-emotionele groei.
- **Onduidelijkheid over mogelijkheden na de OZA en ontbreken van begeleiding bij doorstroom.** Professionals en ouders benadrukken het belang van begeleiding bij doorstroom en behoefte aan meer informatie over passende mogelijkheden, iets wat vaak nog onvoldoende aanwezig is.

Aandachtspunten en aanbevelingen voor beleidsniveau

- **Vergroot toegankelijkheid van de OZA's.** Uitgangspunt zou moeten zijn dat alle kinderen recht hebben op onderwijs en zorg. Het is daarom belangrijk dat niet alleen ouders met een groter bruikbaar netwerk en financiële en mentale ruimte toegang hebben tot (informatie over) OZA's. Ook de beperkte capaciteit (beperkt doelgroepaanbod en beperkte groepsgrootte die leiden tot niet plaatsing en wachtlijsten) en beperkt regionaal aanbod (niet op elke geografische plek is een geschikte OZA) van de OZA vormt een belemmering als het om toegankelijkheid gaat, wat vaak terug te leiden is naar beperking in beschikbare middelen en afstemming over financiën tussen gemeenten in eenzelfde regio.

- **Investeer in structurele samenwerking tussen onderwijs en zorg**, en daarbij horende partners als gemeenten en samenwerkingsverbanden. Zowel ouders, uitvoerend professionals en samenwerkingspartners wijzen op de korte termijn waarop het OZA-experiment stopt en de onduidelijkheid en onzekerheid die dit met zich meebrengt. Betrokken willen weten wat er na de gestelde periode gebeurt met de experimenteerregeling, zodat hier op geanticipeerd kan worden en de verschillende partijen een duidelijk perspectief hebben. Al deze betrokkenen pleiten voor het duurzaam maken van het OZA-aanbod en zien dat daarvoor structurele investering in samenwerking tussen onderwijs en zorg en centrale regie en duurzame financiering nodig is.
- **Borg de experimenteerruimte.** Professionals en samenwerkingspartners wijzen op het belang van borging van de experimenteerruimte en flexibiliteit in wet- en regelgeving, inclusief de afwijkingen die de experimenteerregeling biedt, opdat maatwerk geboden kan blijven worden aan de doelgroep leerlingen die nu de OZA bezoeken.
- **Stem administratiesystemen op elkaar af.** Uitvoerend professionals en samenwerkingspartners wijzen op administratie die nu lastig is doordat onderwijs- en zorgpartijen vaak in verschillende systemen werken waar onderling geen toegang toe is. Investering in werkbare oplossingen op dit punt zal de dagelijkse begeleiding van kinderen binnen en rondom de OZA vergemakkelijken.
- **Stimuleer kennisdeling en uitwisseling tussen OZA's** via landelijke platforms en gezamenlijke bijeenkomsten. Zowel professionals als samenwerkingspartners zien hier kansen voor verdere professionalisering.
- **Zorg voor monitoring en evaluatie op kindniveau** die recht doet aan persoonlijke groei en sociaal-emotionele ontwikkeling van deelnemers in de OZA, niet alleen aan cognitieve resultaten. Bied daarbij ruimte voor het tussentijds bijstellen van doelen. Dit wordt door alle gesproken actoren als belangrijk ervaren.

Tot slot

Het doel van deze eerste kwalitatieve studie was om een eerste inzicht te verkrijgen in de keuzes en ervaringen rondom de vormgeving en praktische uitvoering van de OZA's, evenals in de ervaringen, opbrengsten en werkzame elementen daarvan. Hiervoor hebben we via individuele en groepsinterviews ingezoomd op de perspectieven van leerlingen en ouders, uitvoerend onderwijs- en zorgprofessionals en samenwerkingspartners binnen en rondom OZA's.

Het kwalitatieve karakter van dit onderzoek betekent dat we ons hebben gericht op het verkrijgen van diepgaand inzicht in ervaringen, perspectieven en betekenisgeving van betrokkenen binnen de specifieke context van de negen onderzochte OZA's. Deze aanpak maakte het mogelijk om de nuances en complexiteit van hun ervaringen zichtbaar te maken. Dit deelonderzoek was niet bedoeld om een algemeen representatief of generaliseerbaar beeld van OZA's te schetsen; de bevindingen moeten daarom worden gelezen als inzichten uit de onderzochte situaties, niet als uitspraken die één-op-één gelden voor alle OZA's of alle OZA-deelnemers.

Tegelijkertijd maakt dit onderzoek deel uit van het bredere onderzoeksprogramma *Van arrangeren naar includeren*, waarin ook kwantitatieve gegevens worden verzameld, onder meer via vragenlijsten en CBS-DUO-dataonderzoek. Binnen dit programma zullen, in samenwerking met het Kohnstamm Instituut, SEO Economisch Onderzoek en het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid, tot en met 2027 diverse kwalitatieve en kwantitatieve deelstudies worden uitgevoerd. In de komende jaren zullen we vanuit het Verwey-Jonker Instituut onder meer verdiepende vervolginterviews afnemen met ouders en kinderen op thema's die uit de verschillende deelstudies naar voren komen. Door het samenbrengen van deze verschillende inzichten ontstaat gaandeweg een steeds scherper zicht op wat werkt binnen OZA's, voor wie, onder welke omstandigheden en waarom.

5. Bronnen

BMC. (2022, 31 mei). *Eindevaluatie Proeftuinen OZA – op zoek naar maatwerkoplossingen voor kinderen die onvoldoende (duurzaam) bediend kunnen worden binnen de onderwijs- en zorgstelsels [Eindrapportage]*. BMC.
<https://www.bmc.nl/binaries/content/assets/bmcnl/pdfs/bmc-actueel/eindevaluatie-proeftuinen-oza.pdf>

Karssen, M., van Griensven, L., Laliatu, E. S., Rosema, K. W., van Eijkel, R., van Casteren, B., & Pritsch, D. (2025). *Monitor experiment onderwijszorgarrangementen: Eerste monitorrapport*. Kohnstamm Instituut.

Raad van State. (2022, 26 september). *Besluit experiment onderwijszorgarrangementen (kenmerk W05.22.00075/I)*. <https://www.raadvanstate.nl/adviezen/@131867/w05-22-00075/>

Onderwijszorgarrangementen

KOHNSTAMM
INSTITUUT

seo • economisch onderzoek

VERWEY Instituut
JONKER

ncj Nederlands
Centrum
Jeugdgezondheid